

Bewoningssporen vanaf de 12e eeuw aan de Dorpsstraat van Zwaag (gemeente Hoorn)

De opgraving op het perceel Dorpsstraat 66

C.P. Schrickx

Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn 5

Bewoningssporen vanaf de 12e eeuw aan de Dorpsstraat van Zwaag (gemeente Hoorn)

De opgraving op het perceel Dorpsstraat 66

C.P. Schrickx

HOORN 2009

Colofon

Verslagen van de Archeologische Dienst van de gemeente Hoorn 5

Titel:	Bewoningssporen vanaf de 12e eeuw aan de Dorpsstraat van Zwaag (gemeente Hoorn) De opgraving op het perceel Dorpsstraat 66
Opgravingscode:	DSZ05 / project 140
OM-nummer:	13659
Opdrachtgever:	Gemeente Hoorn
Coördinaten:	132812.724/519626.353 132802.488/519621.830 132819.212/519583.982
Auteur:	drs. C.P. Schrickx (Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie)
Redactie:	drs. T.Y. van de Walle-van der Woude (Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie)
Uitvoering veldwerk:	C.P. Schrickx C. Aay (Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie)
Wetenschappelijke leiding:	T.Y. van de Walle-van der Woude
Met medewerking van:	D. Wijker (Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie) J. Koster, J. Maas, T. van Meurs, J. Sijm (leden AWN-werkgroep Hoorn)
Determinatie vondstmateriaal:	C.P. Schrickx
Determinatie leer:	A. Vissie, E. Winters (vrijwillig medewerkers Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie)
Ontwerp en lay-out:	C.P. Schrickx
Tekeningen:	C.P. Schrickx
Objectfotografie:	T. van Meurs (vrijwillig medewerker Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie)
ISBN:	978-90-78701-03-3

© Gemeente Hoorn, Bureau erfgoed, Archeologie, herziene versie 2009

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteurs.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoud

Voorwoord	5
1. Inleiding	7
2. De onderzoekslocatie	8
2.1 Fysisch-geografische achtergrond	8
2.2 Historische en archeologische gegevens	8
2.2.1 Ontginningsgeschiedenis	8
2.2.2 De kerk van Zwaag	9
2.2.3 De geschiedenis van Zwaag	12
3. Opzet en doel van het onderzoek	16
3.1 Onderzoeksopdracht	16
3.2 Methode	16
4 Resultaten	19
4.1 Inleiding	19
4.2 Sporen	19
4.2.1 Inleiding	19
4.2.2 Fase 1 (1175-1225) en fase 2 (1225-1400)	19
4.2.3 Fase 4 (>1600)	21
4.3 Vondstmateriaal	26
4.3.1 Inleiding	26
4.3.2 Keramiek	26
4.3.2.1 Inleiding	26
4.3.2.2 Fase 1	27
4.3.2.3 Fase 2 en 3	33
4.3.2.3 Fase 4	33
4.3.3 Metaal	38
4.3.4 Glas	39
4.3.5 Leer	39
5 Synthese	41
Catalogus van keramiek	45
Literatuurlijst	59
Lijst van afbeeldingen, tabellen en figuren	61
Bijlage 1: determinatielijst keramiek	62
Bijlage 2: determinatielijst metaal	73
Bijlage 3: determinatielijst glas	74
Bijlage 4: determinatielijst leer	75

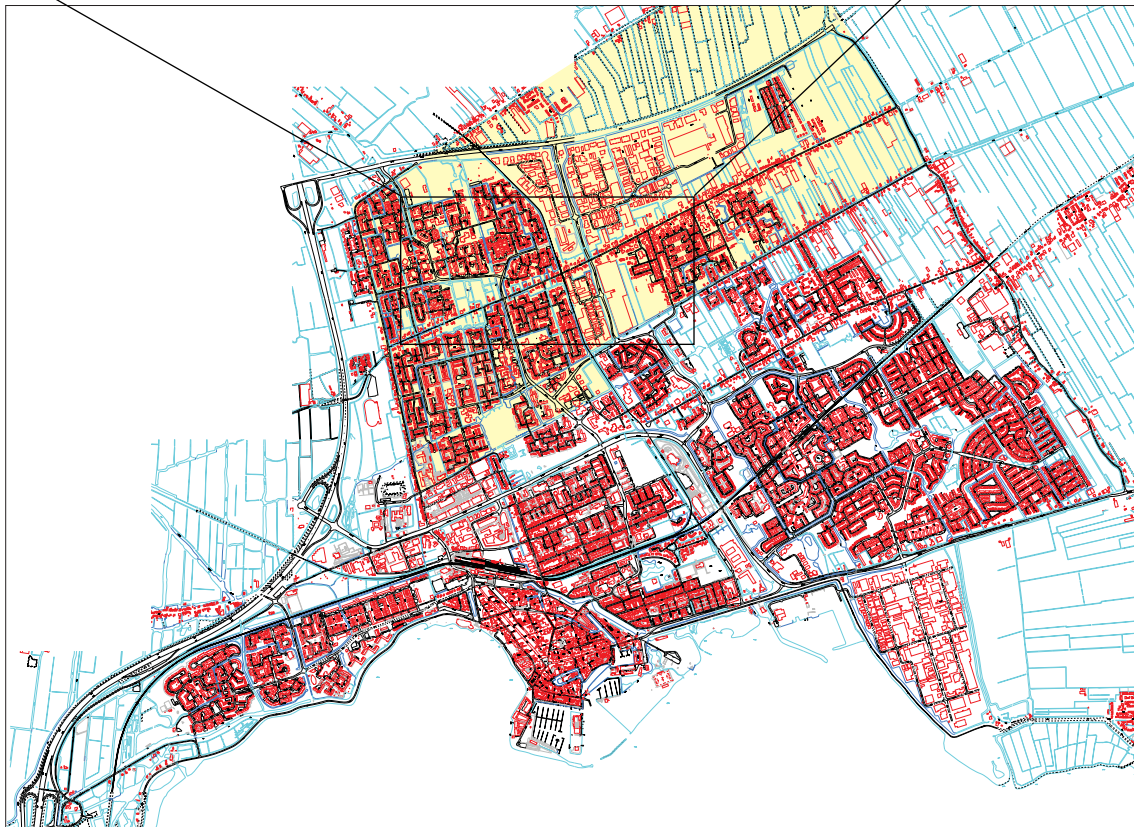

Voorwoord

Naast archeoloog C. Schrickx, veldtechnicus C. Aay en administratief medewerkster D. Wijker is bij het archeologisch veldwerk door diverse leden van de AWN-werkgroep Hoorn een bijdrage geleverd. Dit betreffen: P. Alma, J. Koster, J. Maas, T. van Meurs en J. Sijm. Alle objectfoto's zijn genomen door T. van Meurs. Tevens hebben diverse vrijwilligers geholpen bij de uitwerking van het vondstmateriaal. J. Maas heeft diverse keramische producten gerestaureerd, P. Schrickx heeft bij de uitwerking van de keramiek geasisteerd, J. Sijm heeft geholpen bij de conservering van het metaal en A. Vissie en E. Winters hebben de determinaties van het leer verzorgd. Zonder hen had deze rapportage niet tot stand kunnen komen. Onze dank voor alle hulp.

Afb. 1 Opgraving perceel Dorpsstraat 66

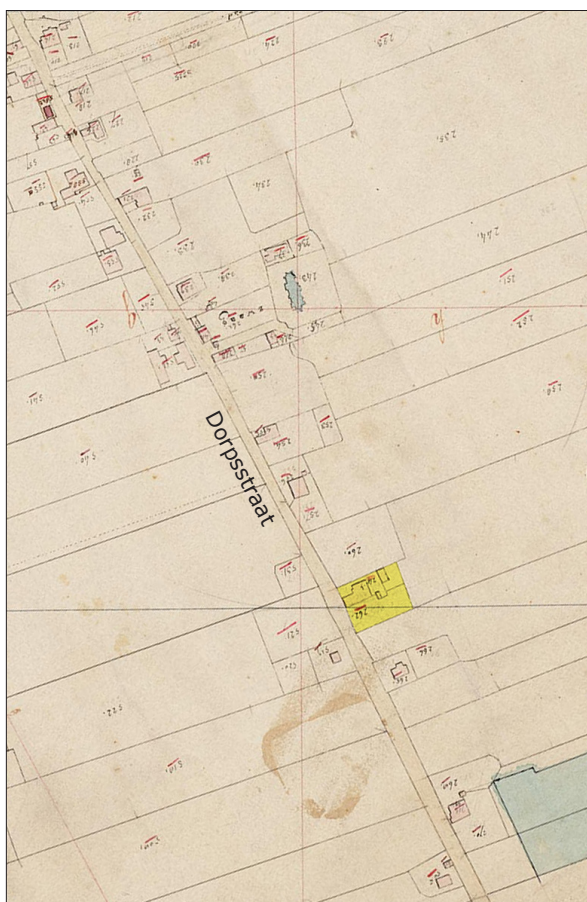
Afb.2 Kadasterkaart gemeente Hoorn met daarop in geel de banne Zwaag en binnen de rode cirkel de onderzoekslocatie Dorpsstraat 66 (OM-nr. 13659)

1. Inleiding

Van 26 september tot en met 4 oktober 2005 is door de Archeologische Dienst van de gemeente Hoorn met medewerking van leden van de AWN-werkgroep Hoorn een archeologisch onderzoek uitgevoerd op het perceel Dorpsstraat 66 te Zwaag (afb. 2 en 3). De wetenschappelijke leiding en coördinatie was in handen van gemeente-archeoloog T.Y. van de Walle-van der Woude. De veldleiding werd gevormd door archeoloog C.P. Schrickx en veldtechnicus C. Aay.

De aanleiding voor het onderzoek was nieuwbouw op de locatie waarbij het bodemarchief volledig verstoord zou worden. Op basis van vooronderzoek werd vermoed dat zich op de locatie archeologische waarden in de vorm van bebouwing vanaf de 12^e eeuw zouden kunnen bevinden. Aangezien tot dan toe bij archeologische onderzoeken binnen de gemeente Hoorn nog geen bewoningssporen uit de 12^e eeuw goed waren gedocumenteerd, werd het van groot belang geacht de locatie volledig archeologisch te onderzoeken.

Het voorliggende standaardrapport geeft de resultaten weer van het archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 66 (DSZ05). Deze rapportage bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de fysisch-geografische achtergrond en historische context uiteengezet en de aangetroffen archeologische sporen besproken. In het tweede deel wordt het vondstmateriaal behandeld. Dit deel bevat als bijlage determinatielijsten van de verschillende materiaalcategorieën en een catalogus volgens het classificatiesysteem van laat- en postmiddeleeuws aardewerk (het 'Deventer-systeem'). Dit rapport volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.1).

Afb. 3 Kadasterkaart 1823 met in geel de opgravingslocatie Dorpsstraat 66

2. De onderzoekslocatie

2.1 Fysisch-geografische achtergrond

De bodem van West-Friesland bestaat uit een afwisseling van klei- en veenlagen. De afzetting van deze lagen hangt samen met de doorbraak of juist verzanding van het zeegat van Bergen. Vanuit dit zeegat werden kleilagen afgezet. Bij verzanding hiervan stagneerde de waterafvoer en ontwikkelde zich in het gebied achter de strandwallen veen.

De natuurlijke ondergrond ter plaatse van het onderzoeksterrein wordt gevormd door een kleilaag die aangeduid wordt als Hauwert laag D van het laagpakket van Wormer van de formatie van Naaldwijk (voorheen heette deze laag Duinkerke 0) en daarbovenop door een restant van een veenlaag die tot de formatie van Nieuwkoop wordt gerekend. De kleilaag zou afgezet zijn in de periode 1500 tot 1000 v. Chr. In de periode daarna vond veengroei plaats en in de loop van de middeleeuwen zou een pakket van maximaal 4 meter dik zijn ontstaan. De eerste kolonisten van Zwaag troffen een uitgestrekt veengebied aan. Dit werd geschikt gemaakt om op te wonen en voor agrarische doeleinden te gebruiken door het veen te ontwateren door middel van sloten. Het veen verdween hierdoor uiteindelijk vrijwel volledig.

De veenlaag die bij de opgraving is aangetroffen was donkerbruin tot zwart van kleur en maakte een sterk veraarde indruk. De laag bevond zich met name aan de kant van de Dorpsstraat en kan beschouwd worden als een restveenpakket onder een huisterpje dat aan die kant is opgeworpen. De laag was maximaal 10 cm dik en de bovenkant bevond zich op ca. -1.50 NAP.

2.2 Historische en archeologische gegevens

2.2.1 Ontginningsgeschiedenis

Zwaag maakt deel uit van Drechterland, het oostelijke gedeelte van West-Friesland. Besteman heeft gepoogd de structuur en chronologie van de ontginningen van noordoostelijk West-Friesland te reconstrueren.¹ De ontginningen begonnen kleinschalig rondom Medemblik in de 8^e eeuw. De rest van het studiegebied werd in de periode 10^e tot en met 12^e eeuw ontgonnen. Het meest opvallende resultaat van zijn reconstructie is dat de huidige dorpen aan de Streekweg (Westwoud, Hoogkarspel, Lutjebroek, Grootebroek, Bovenkarspel, Enkhuizen en Gommerskarspel) pas in de 12^e/13^e eeuw tot stand zijn gekomen en dat de oorspronkelijke 11^e/12^e-eeuwse nederzettingen meer noordelijk lagen. Diverse van deze oude locaties zijn dankzij opgravingen en waarnemingen bekend. Met het verlengen van de ontginningen in zuidelijke richting zijn de nederzettingen verplaatst. Deze nederzettingsstructuur wijkt geheel af van die van de zogenaamde cope-ontginningen (contractontginningen) in het Hollands-Utrechtse veengebied.

Het model van Besteman kan gebruikt worden voor een groter gebied dan zijn onderzoeksgebied (afb. 4). Tot dezelfde fase als de dorpen aan de Streekweg behoort het dorp Zwaag. Westerblokker, Oosterblokker en Binnenwijzend vormen een volgende fase waarbij de ontginningen verder naar het zuiden werden voortgezet. Bij deze fase verschoven de nederzettingen niet, maar kwamen nieuwe nederzettingen tot stand. Een laatste fase wordt gevormd door de nederzettingen Hoorn, Schellinkhout, Wijdenes, Hem, Oosterleek en Venhuizen. De fasen hebben elkaar relatief snel in tijd opgevolgd. Rond 1200 was vermoedelijk het volledige gebied ontgonnen.

Als we de structuur van de ontginningen bekijken valt op dat de hoofdafwateringsrichting naar het oosten is. De Zwaagdijk vormde een strikte waterstaatkundige scheiding. Alle ontginningen

---

¹ Besteman 1988, 327-368; Besteman 1990, 91-120.

van de eerste en tweede fase kenmerken zich door sloten die noord-zuid georiënteerd zijn. Aan de zuidkant van het ontgonnen gebied werd een afwatering gegraven in oostelijke richting. Bij de eerste fase was dit de Oude Gouw ten zuiden van de Kadijk. Bij de tweede fase was dit de Wijzend ten zuiden van de huidige Streekweg. Bij de derde fase werd de afwatering gevormd door de Wijzend die weer ten zuiden van deze ontginningen werd aangelegd. Dit houdt in dat Zwaag aanvankelijk afwaterde op de Wijzend ten zuiden van de Dorpsstraat. In de huidige situatie doorbreekt de Dracht de afwatering in oostelijke richting. De Dracht is vermoedelijk pas ontstaan na de derde fase van ontginning aangezien geen gebruik is gemaakt van deze veenvier (de sloten hadden west-oost naar de Dracht gegraven kunnen worden). Waarschijnlijk is door de maaiveldvaling ten gevolge van de ontginningen de kreekrug waarlangs de Dracht stroomt opnieuw als verhoging in het land komen te liggen. De afwatering in oostelijke richting stagneerde en vond een uitweg naar het zuiden. Bij de ontginning van het gebied van Schellinkhout (de vierde fase) is wel gebruik gemaakt van de Dracht. Vanaf dat moment vormen de ontginningseenheden van Zwaag, Hoorn en Westerblokker waterstaatkundig min of meer een geheel en werd de basis gelegd voor de latere Oosterpolder.

2.2.2 De kerk van Zwaag

De Hervormde kerk is het oudste gebouw van Zwaag. Het koor en delen van de toren dateren uit de 15^e eeuw en grote delen van het schip uit de 16^e eeuw. De kerk is gebouwd als parochiekerk van Zwaag. Niet lang na de ontginning van het veengebied werd de eerste kerk gebouwd. In de huidige kerk is tufsteen verwerkt. Dit wijst erop dat er een 12^e-eeuwse kerk van tufsteen heeft bestaan.² Dit zal een eenvoudige zaalkerk met rechthoekige koorsluiting geweest zijn. Deze kerk was gewijd aan St. Maarten, een heilige aan wie in de 12^e eeuw vaak kerken werden gewijd vanuit het bisdom Utrecht.

Bij de in 1974 uitgevoerde restauratie zijn (fragmenten van) zandstenen sarcofaagdeksels gevonden die in deze kerk moeten hebben gelegen. Na de restauratie zijn deze ingemetseld in de vloer van het koor. Typochronologisch zijn de deksels te dateren in de late 11^e-12^e eeuw. In die tijd verdwenen de geometrische motieven en kwamen christelijke motieven (kromstaffen, diagonaalkruizen, processiekruizen en kruisraderen) op.³ Daarnaast werden vanaf die tijd de sarcofaagdeksels toenemend als grafsteen gebruikt in plaats van als deksel op een sarcofaag. Over wie zich onder de sarcofaagdeksels lieten begraven is niets bekend. In West-Friesland zijn in verhouding tot de rest van Holland veel sarcofaagdeksels gevonden. Den Hartog veronderstelt op basis hiervan dat het adellijke lieden waren die in de strijd met het graafschap Holland waren gesneuveld.⁴ Deze veronderstelling gaat iets te ver. Als we het aantal sarcofaagdeksels in West-Friesland vergelijken met het aantal uit Friesland, Groningen en Noord-Duitsland is het niet zo opmerkelijk groot. In die regio komen sarcofaagdeksels vrij algemeen voor. Vrijwel alle sarcofaagdeksels in dit gebied zijn van rode zandsteen en werden via de Wezer aangevoerd. Het is aannemelijk dat het in deze regio in die periode gebruikelijk was dat adellijke lieden en priesters zich onder een sarcofaagdeksel lieten begraven. Holland behoorde tot een andere regio waarnaar veel minder sarcofaagdeksels werden geïmporteerd. Hier was het alleen aan de hoogste adel en geestelijkheid voorbehouden zich op een dergelijke wijze te laten begraven.

---

² O. van der Klooster veronderstelt in een artikel over de kerk dat er mogelijk al in de 8^e eeuw een kerk in Zwaag heeft bestaan. Deze veronderstelling is onjuist. Van der Klooster 2001.

³ Waslander 1993.

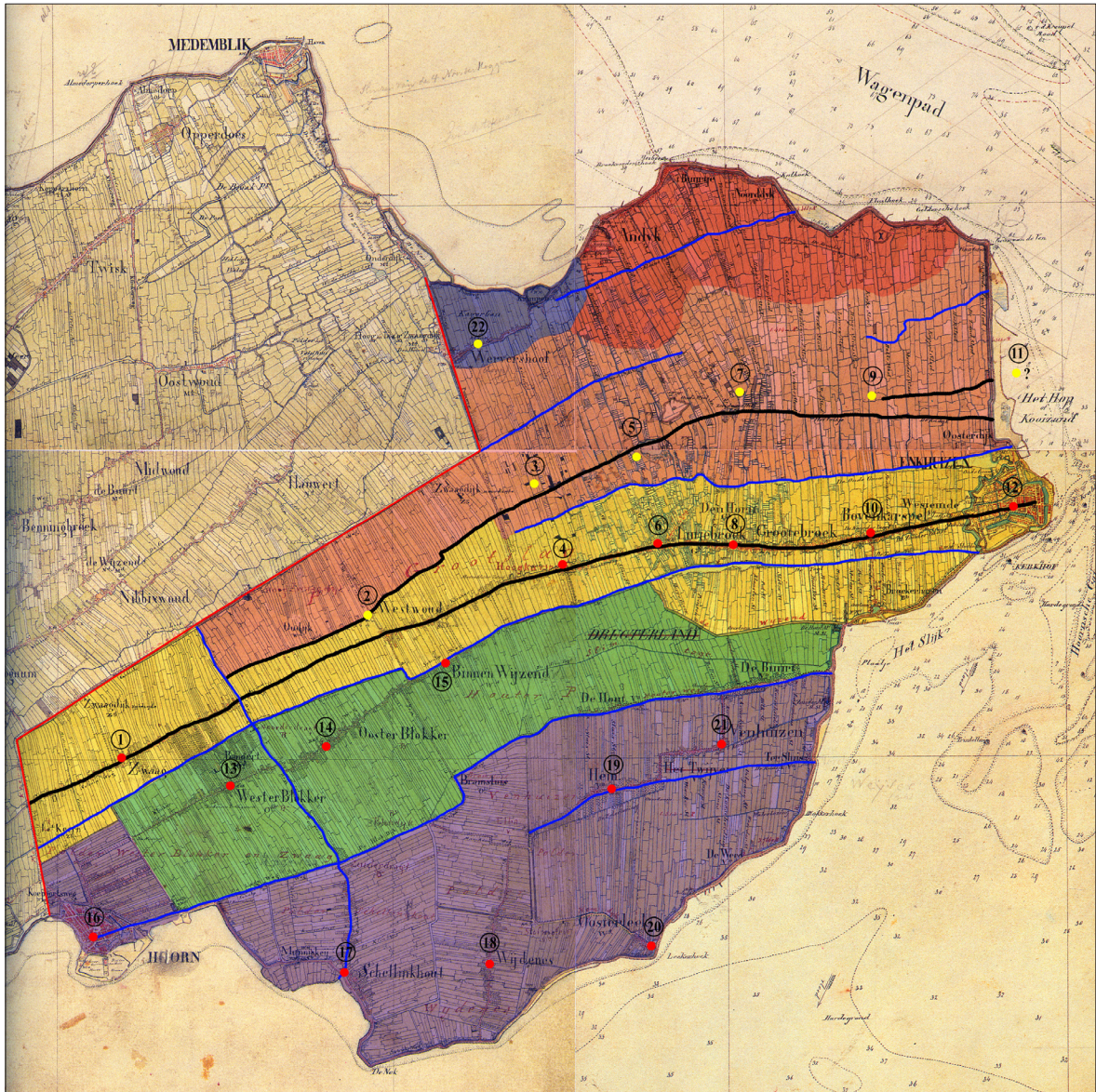
⁴ Den Hartog 2002,

Afb. 4 Fasering ontginningen van Drechterland

Gegevens kerken gebaseerd op:

Numan, A.M., 2005: *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen*, Zutphen.

1. **Zwaag** - In de kerk van Zwaag is tufsteen verwerkt. Bij een restauratie zijn fragmenten van zandstenen sarcofaagdeksels gevonden. Om deze reden kunnen we een voorloper van de huidige kerk uit de 12^e eeuw veronderstellen.
2. **Westwoud** - Locatie van het "Heidens kerkje". De kerk is in 1876 afgebroken. Volgens 18^e-eeuwse bronnen zou in de kerk veel tufsteen verwerkt zijn geweest.
3. Op deze locatie zijn bij een opgraving in 1977/1978 funderingssleuven van een kerk, brokjes tufsteen, menselijke skeletresten en aardewerk (Andenne, Pingsdorf, Paffrath en kogelpotaardewerk) uit de 11^e-begin 13^e eeuw gevonden, op basis waarvan we de aanwezigheid van een kerk uit die periode kunnen veronderstellen.
4. **Hoogkarspel** - De kerk van Hoogkarspel is in 1860 afgebroken. Tijdens een waarneming in 1966 werd een keienfundering van vermoedelijk een tufstenen kerk aangetroffen. Tevens werd een fragment van een zandstenen sarcofaagdeksel gevonden. Op basis hiervan kunnen we op deze locatie een kerk uit de 12^e eeuw veronderstellen.
5. Op deze locatie staat op een kaart uit 1736 het toponiem "Kerkhoff" vermeld. We kunnen op deze locatie een kerk veronderstellen.
6. **Lutjebroek** - De kerk van Lutjebroek is in de 19^e eeuw afgebroken.
7. Bij een waarneming in 1977 werden menselijke skeletresten aangetroffen. Op basis hiervan kunnen we op deze locatie een kerk veronderstellen.
8. **Grootebroek** - De kerk van Grootebroek is in 1884 afgebroken.
9. Een veldverkenning in 1977 leverde aanwijzingen voor een begraafplaats op. Op basis hiervan kunnen we op deze locatie een kerk veronderstellen.
10. **Bovenkarspel** - De kerk van Bovenkarspel is in 1968 afgebroken.
11. Veronderstelde locatie kerk.
12. **Enkhuizen**
13. **Westerblokker**
14. **Oosterblokker** - In 1985/1986 is in de kerk een opgraving uitgevoerd. Hierbij werden tufsteenbrokken en een groot aantal fragmenten van zandstenen sarcofaagdeksels gevonden. Op basis hiervan kunnen we een voorloper van de kerk uit de 12^e eeuw veronderstellen.
15. **Binnenwijzend**
16. **Hoorn**
17. **Schellinkhout** - In de kerk van Schellinkhout is tufsteen verwerkt. Op basis hiervan kunnen we een voorloper van de huidige kerk uit de 12^e eeuw veronderstellen.
18. **Wijdenes** - Volgens 18^e-eeuwse bronnen zou in de kerk tufsteen verwerkt zijn geweest. Op basis hiervan kunnen we een voorloper van de kerk uit de 12^e eeuw veronderstellen.
19. **Hem** - Volgens 18^e-eeuwse bronnen zou in de kerk veel tufsteen verwerkt zijn geweest. Bij opgravingen in 1967 en 1972 zijn funderingssleuven aangetroffen van vermoedelijk een tufstenen kerk. Tevens zijn in de kerk een zandstenen sarcofaag en een deksel aangetroffen (die zich nu in het Westfries Museum bevinden). We kunnen een voorloper van de kerk uit de 12^e eeuw veronderstellen.
20. **Oosterleek**
21. **Venhuizen**
22. **Wervershoof** - De huidige kerk dateert uit 1875. De oudste vermelding van een kerk in Wervershoof dateert uit omstreeks 1245 toen de kerk in bezit was van de St. Odulfusabdij in Stavoren.

- Meer van Wervershoof
- Karolingische bewoning
- Ontginningen fase 1
- Ontginningen fase 2
- Ontginningen fase 3
- Ontginningen fase 4
- Dijk
- Water

2.2.3 De geschiedenis van Zwaag

De naam Zwaag kan in de historische bronnen zowel voor het dorp als voor de banne gebruikt worden. Een banne is een rechtsgebied waarover een college van schout en schepenen recht sprak. In de literatuur wordt wel verondersteld dat de banne Zwaag aanvankelijk veel groter was. Dit berust op een vergissing. De banne Zwaag is nooit van grootte gewijzigd. Op sommige kaarten wordt wel een *Zwaecher kogge* vermeld die veel groter is dan de banne Zwaag. Dit was een van de benamingen om de kogge (aantal bannen) waartoe de bannen Hoorn, Zwaag, Westerblokker, Oosterblokker, Westwoud, Binnenwijzend, Hoogkarspel en Wervershoof behoorden aan te duiden en had geen enkele juridische status. Dit was slechts een naam die een kaartenmaker heeft toegekend. Een samenhangende vergissing is dat Hoorn in de ban van Zwaag zou zijn ontstaan. Deze misvatting komt voort uit de kroniek van Velius. Velius veronderstelt hierin dat Hoorn in een andere banne is ontstaan. Pols, die de keuren en stadsrechten van diverse West-Friese plaatsen heeft uitgezocht, poneert vervolgens de stelling dat Hoorn in de banne van Zwaag is ontstaan. Gezien het samenvallen van bannengrenzen en ontginningseenheden is deze veronderstelling onjuist. Hoorn is altijd een afzonderlijke banne geweest.

Zwaag wordt voor het eerst vermeld in een privilege waarin paus Innocentius IV (1243-1254) de St. Nicolaasabdij te Hemelum (Friesland) met al zijn rechten en bezittingen in Benningbroek, Hoogkarspel, Sijbekarspel, Lutjebroek, Grootebroek, Oostwoud, Midwoud, Twisk en Zwaag (*Swage*) onder zijn bescherming nam.⁵ Wat deze rechten en bezittingen precies inhielden, wordt niet duidelijk. Wellicht heeft de abdij te Hemelum deze via de abdij van Egmond verworven, aangezien de abdij te Hemelum vanuit de abdij van Egmond is gesticht.

We vernemen in 1311 opnieuw van Zwaag. In een bewaard gebleven baljuwsrekening van Medemblik uit dat jaar worden de inkomsten uit boetes uit alle bannen van West-Friesland opgesomd. In de banne *Svaech* worden zes namen vermeld die een boete krijgen, namelijk *Poulus, Wouter van der Carne, Gherd Jutten man, Abben erfnamen, Voppe Witmaer* en *Ludolf*.⁶ Dit zijn de oudste namen van inwoners van Zwaag die we kennen. In een acte van enkele jaren later wordt de pastoor van de parochiekerk vermeld. De acte dateert uit 1317 en handelt over een schenking van heer Willem *pape van Swaagh* van goederen aan de abdij van Egmond.⁷

Een interessante bron dateert uit 1339. Hierin wordt per banne van West-Friesland de oppervlakte, de waarde van de grond en het aantal mannen opgesomd. Het stuk is getiteld "Dit es die grote van al den lande van Vriesland" en wordt door Van Mieris ingedeeld na een akte van 15 maart 1339.⁸ Lesger dateert het stuk op 1335 op basis van de veronderstelling dat het is opgesteld voorafgaand aan de aanleg van een inlaagdijk tussen Medemblik en Barsingerhorn na de St.Clemensvloed van 1334.⁹ Het zou opgesteld zijn om te bepalen hoeveel mannen iedere banne zou moeten leveren om deze inlaagdijk tot stand te brengen. Beenakker heeft echter overtuigend aangetoond dat het wel degelijk uit 1339 dateert.¹⁰ Hij wijst op een stuk van 9 december 1338 waarin de graaf van Holland opdracht gaf te onderzoeken wie de onderhoudsplichtigen waren van de toen reeds aangelegde inlaagdijk tussen Medemblik en Barsingerhorn en voor een nieuwe verstoeling.¹¹ De

---

⁵ Kok 1958, 40-41.

⁶ Smit 1924-1929,

⁷ Kok 1958, 40-41.

⁸ Van Mieris 1753, 606-608.

⁹ Lesger 1990, 217-219.

¹⁰ Beenakker 1998, 48-52 en noot 51.

precieze datering is niet van groot belang. We houden voorsnog een datering in 1339 aan. Van belang is het stuk vooral vanwege het aantal mannen dat bij iedere banne wordt vermeld. Voor Zwaag wordt een aantal van 53 mannen genoemd. Lesger stelt dat het aantal mannen niet het aantal weerbare mannen betreft, maar het aantal huishoudens dat ieder één man moest leveren voor het dijkonderhoud. Dit zou betekenen dat Zwaag in die tijd uit ongeveer 53 huizen bestond. Uitgaande van een gemiddelde van 6 personen per huishouden levert dit een inwonertal van ruim 300 personen op.

De inwoners van Zwaag verzochten in 1406 aan de graaf van Holland de vrijheid van Hoorn te laten uitstrekken over de banne van Zwaag. De vrijheid was een gebied dat onder het poortrecht van een stad viel. Bij de verlening van stadsrechten in 1356 aan Hoorn was de omvang van de vrijheid vastgelegd. In de loop de 14^e eeuw werd deze vrijheid uitgebreid binnen de banne Hoorn totdat deze zich uitstreckte tot aan de banne Zwaag. Voor de inwoners van Zwaag was het verzoek deze vrijheid te vergoten heel logisch. Inmiddels hadden de dorpen Grootebroek, Bovenkarspel, Lutjebroek en Hoogkarspel - die nauwelijks groter waren dan Zwaag - stadsrechten verworven. Zwaag was waterstaatkundig nauw met Hoorn verbonden. Ze waren met elkaar "gewatert ende gesluyst". Voor de graaf was de verlening van stadsrechten een manier om zijn inkomsten te vergroten. Stadsrechten werden alleen verleend tegen betaling. Graaf Willem VI besloot aan het verzoek gehoor te geven en verenigde Zwaag op 19 juli 1406 onder het stadsrecht van Hoorn. De acte bevindt zich in het Rijksarchief in Den Haag.¹²

Voor de inwoners van Zwaag was dit een zeer gunstig besluit. De inwoners vielen voortaan onder het poortrecht. De dertien rijksten van Zwaag kregen het recht ieder jaar een raad (burgemeester) te kiezen. Daarnaast zouden door de schout ieder jaar twee schepenen benoemd worden. De notabelen van Hoorn waren minder tevreden, vermoedelijk uit angst dat de inwoners van Zwaag zich gingen bemoeien met zaken die alleen Hoorn aangingen. Zij beklagden zich bij de graaf, maar vonden geen gehoor bij hem. De graaf antwoordde op 24 november 1406 dat de inwoners van Zwaag nu hetzelfde poortrecht als de inwoners van Hoorn hebben en dus volkomen gelijkwaardig zijn.¹³ Daarnaast werd vastgelegd dat de twee schepenen en burgemeester (raad) uit Zwaag gezamenlijk zitting zouden hebben met hun collega's uit Hoorn. In hoeverre ze werkelijk een gelijkwaardige positie hadden, is zeer de vraag, maar hierover zijn geen concrete gegevens bekend. Lang verliep alles goed, tot in 1505 een conflict tot uitbarsting kwam.¹⁴ De inwoners van Zwaag, onder leiding van Pieter Veerzen, meenden recht te hebben op een schepen in de raad van Hoorn en vochten dit voor het hof in Den Haag aan. Ze werden in het ongelijk gesteld en lieten de zaak in hoger beroep voorkomen voor de Grote Raad van Mechelen. Het Hof deed uitspraak op 2 oktober 1506 en verwierp hun klacht. De inwoners van Zwaag werden veroordeeld de proceskosten te betalen "zoo dat veele van de voornaamste huisluiden, die hunne middelen tot het uytvoeren van 't proces verbonden hadden, zich op 't einde kaal en berooit vonden".¹⁵

Zwaag bleef in de daaropvolgende eeuw een dorp van bescheiden omvang. In het oudst bewaard gebleven schotboek van Hoorn uit circa 1430 wordt ook het aantal schotplichtigen in Zwaag vermeld.¹⁶ In een schotboek werd bijgehouden wie schot (een soort vermogensbelasting) moest

---

¹¹ Van Mieris 1753, 614.

¹² ARA Leen- en Registerkamer van Holland, inv.nr. 55, fol. 38

¹³ ARA Leen- en Registerkamer van Holland, inv.nr. 306, fol. 111-112

¹⁴ Van Heussen 1721, 472

¹⁵ Van Heussen 1721, 472.

betalen, of men betaald had en werden schotplichtigen bijgeschreven of uitgeschreven. In Zwaag worden ongeveer 84 schotplichtigen vermeld.¹⁷ Op basis hiervan kan een schatting van de bevolkingsomvang gemaakt worden. In een huis konden meerdere schotplichtigen wonen. Bij de bestudering van een Edams schotboek uit 1462 is gebleken dat er in die plaats ongeveer 1,5 schotplichtigen per huis waren. Dit zou betekenen dat 84 schotplichtigen ongeveer 56 huizen representeren, oftewel ruim 300 inwoners. In een eeuw tijd is het aantal huizen en de bevolkingsomvang van Zwaag vrijwel constant gebleven.

Over de geschiedenis van Zwaag tot en met de 16^e eeuw is verder weinig bekend. De oudste acte uit het oud archief van Zwaag dateert slechts uit 1531, Er zijn wel diverse actes uit andere archieven bekend die handelen over transacties van grond te Zwaag. Opmerkelijk hierbij is met name de hoeveelheid grond die in bezit was van kerkelijke en particuliere instanties. Dit waren niet alleen instellingen in Hoorn, zoals het Kruisbroedersklooster, de parochiekerk en de Huiszittende Armenvoogden, maar ook instellingen van buiten Hoorn. Zo bezat bijvoorbeeld het karthuizerklooster van Amsterdam diverse landerijen in Zwaag. De bezittingen zijn moeilijk precies te localiseren. De locatie werd aangeduid door het noemen van belendingen of toponymen die niet meer bestaan. In de bronnen komen als toponymen onder andere voor: het Armen Kinderenlant, het Gappelant, het Botterwoudt, het Soutmanswout en het Goudsmitsland.

Voor een reconstructie van de bewoningsgeschiedenis van Zwaag vanaf de 16^e eeuw staat een schaars aantal bronnen ter beschikking waarvan de bestudering buiten de mogelijkheden van deze rapportage valt. Zeer geleidelijk groeide het aantal huizen en daarmee het inwonertal. Op de kaart van Johannes Dou uit de jaren 1651-1654 staan inmiddels 76 huizen afgebeeld, 20 meer dan de schatting van het aantal huizen omstreeks 1430 (afb. 5).

Tijdens de Omwenteling van 1795 maakte Zwaag zich los van Hoorn. Het dagelijks bestuur bleef gevormd worden door drie personen: een president (later maire genoemd) en twee vredemakers. Tijdens de Franse tijd kwam een volledige bestuurlijke herindeling tot stand. Op 21 oktober 1811 werd bepaald dat Zwaag vanaf 1 januari 1812 samen met Hoog en Laag Zwaagdijk een gemeente zou gaan vormen. Geografisch was dit een zeer onlogische maatregel. Pas vanaf 1 januari 1868 werd Hoog en Laag Zwaagdijk weer van Zwaag afgescheiden. Zwaag bleef een volledig zelfstandige gemeente tot 1 januari 1979 toen Zwaag bij de gemeente Hoorn werd gevoegd.

---

¹⁶ De transcriptie bevindt zich bij C.P. Schrickx. Dit is een volledig overzicht van de bevolking van Zwaag in circa 1430. In combinatie met andere bronnen (waaronder actes) zou het mogelijk kunnen zijn bewoners aan erven te koppelen. Vooralsnog heeft dit geen resultaat opgeleverd.

¹⁷ Dit is het oorspronkelijk aantal ingeschreven schotplichtigen, exclusief de in de jaren na circa 1430 ingeschreven mensen.

Afb. 5 Kaart van Johannes Dou 1651-1654 met daarop de opgravingslocatie DSZ05 (foto WFA Hoorn)

3. Opzet en doel van het onderzoek

3.1 Onderzoeksoopdracht

In het Programma van Eisen (PvE) is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij de opgraving en uitwerking hebben gefungeerd. Dit standaardrapport tracht antwoord op deze vragen te geven. De voornaamste onderzoeksvragen richten zich op de oudste bebouwing:

- Wat is de aard van de oudste bebouwing?
- Wat is de datering van de oudste bebouwing?
- Is de oudste bebouwing vergelijkbaar met de oudste bebouwing in de binnenstad van Hoorn?

De overige onderzoeksvragen hebben betrekking op de ontwikkeling van de bebouwing of gebruik van het terrein in later tijd:

- Is er continuïteit van bewoning?
- Wat is de aard van eventuele opvolgers van de oudste bebouwing?
- Wat was de indeling van het erf?

Naast deze specifieke aandachtspunten had het archeologisch onderzoek als doel alle structuren en sporen in kaart te brengen en hun datering en onderlinge samenhang te bestuderen. Nog niet eerder heeft in Zwaag een archeologisch onderzoek plaatsgevonden waardoor Zwaag een lacune in de archeologische kennis van de gemeente Hoorn is. Het onderzoek kan inzicht verschaffen in de bodemopbouw en mate van conservering van de sporen en nieuwe onderzoeksvragen genereren die als uitgangspunt bij toekomstig archeologisch onderzoek in Zwaag kunnen fungeren.

3.2 Methode

Tijdens de opgraving zijn in totaal negen werkputten aangelegd. Hierbij was een aantal beperkingen aanwezig. Aan de kant van de Dorpsstraat moest enige afstand tot de rooilijn worden gehouden vanwege aanwezige kabels in de bodem. In de zuidwesthoek van het terrein stond een boom die gespaard diende te blijven.

Werkputten I tot en met IV waren kleine proefputten die als doel hadden de mate van conservering van de sporen vast te stellen alvorens grote werkputten over het volledige terrein aan te leggen. Het vermoeden bestond dat de bebouwing en sloop daarvan een aanzienlijk deel van het terrein dusdanig verstoord zouden hebben, dat volledig archeologisch onderzoek geen zin zou hebben. De sporen op het diepste vlak bleken onverstoord te zijn waarna besloten is het volledige terrein te onderzoeken conform de eisen die gesteld zijn in het PvE.

Werkput V, VII, VIII en IX zijn haaks op de Dorpsstraat aangelegd en hadden een lengte van minimaal 28 en maximaal 34 meter. Werkput VI bevond zich geheel in de zuidwesthoek van het terrein achter perceel Dorpsstraat 64.

Alle werkputten zijn aangelegd tot op de natuurlijke ondergrond. De sporen zijn op tekening vastgelegd op schaal 1:20. Tevens is van alle sporen de NAP-diepte gemeten en zijn alle sporen fotografisch vastgelegd. Indien nodig zijn de sporen gecoupeerd en coupetekeningen gemaakt. Tevens is in iedere werkput indien mogelijk minimaal een gedeelte van één profielwand getekend. Zowel de coupe- als profieltekeningen zijn getekend op schaal 1:20.

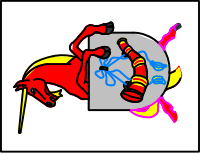

Het vondstmateriaal is zoveel mogelijk per spoor verzameld. De sporen en vlakken zijn met behulp van een metaaldetector onderzocht. Tevens zijn de verstoorde bovenlaag en de stort met een metaaldetector afgezocht en dit heeft in een kleine hoeveelheid metaalvondsten geresulteerd.

Bij de uitwerking zijn de keramiek- en glasvondsten beschreven volgens het 'Deventer-systeem'. Er is slechts één leervondst gedaan en die is gedetermineerd volgens de typologie van Goubitz. Bij de interpretatie van het archeologisch onderzoek zijn voor zover mogelijk alle archeologische gegevens (waarnemingen en vondstmeldingen) ten aanzien van Zwaag betrokken.

PUTTENKAART

Dorpsstraat 66 / Zwaag
OM-nummer 13659

Project 140
Schaal 1:250

132812.724 / 519626.353

Werkput I

132802.488 / 519621.830

64

Dorpsstraat

Werkput VII

Werkput II-V

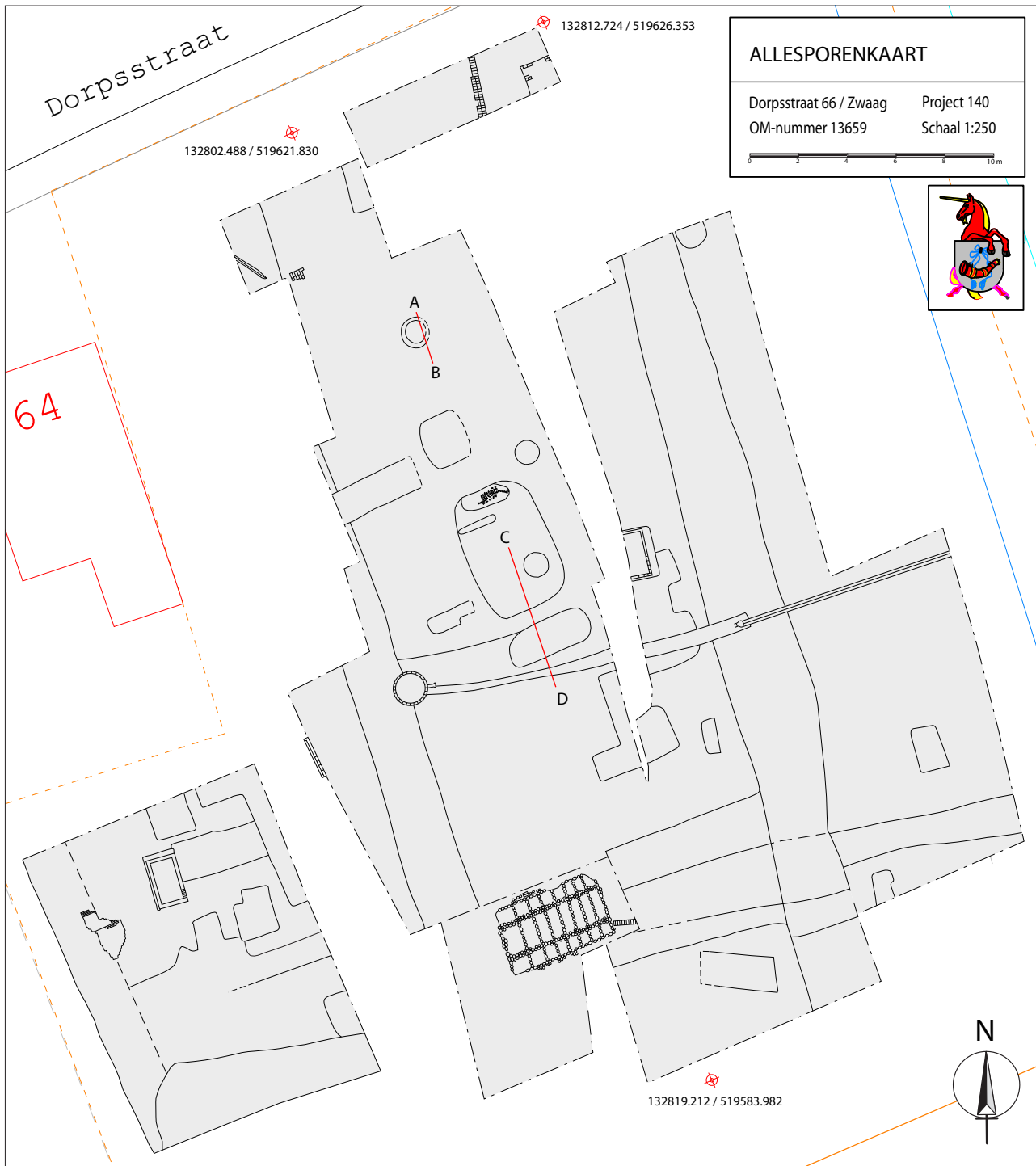
Werkput VIII

Werkput IX

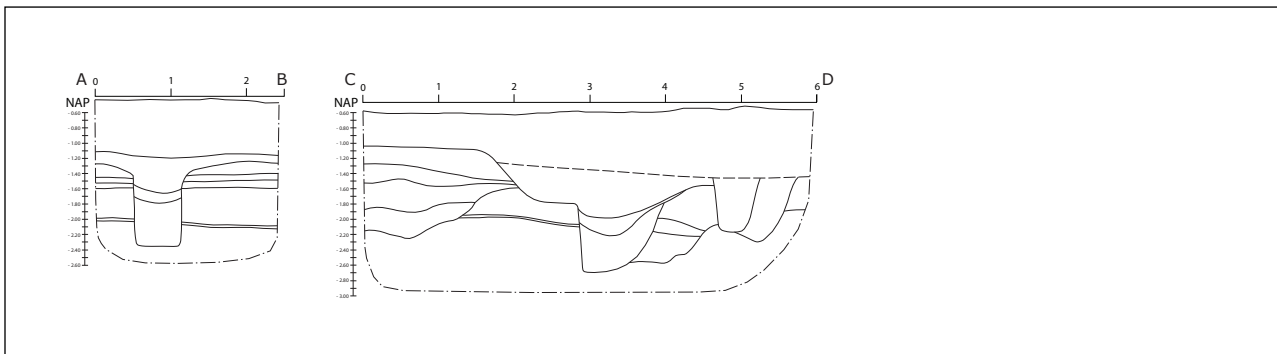
Werkput VI

132819.212 / 519583.982

Turfschip

Afb. 7 Allesporenkaart met locaties profielen AB en CD

Afb. 8 Profielen AB en CD

4. Resultaten

4.1 Inleiding

In dit gedeelte van de rapportage worden de resultaten van het archeologisch onderzoek gepresenteerd. Allereerst worden de sporen per fase behandeld. Hierbij wordt uitsluitend naar vondstmateriaal verwezen voor zover dit van belang is voor de datering of interpretatie van het betreffende spoor. Het vondstmateriaal wordt per materiaalcategorie behandeld in het tweede deel. In de determinatielijsten zijn alle bij een spoor behorende vondsten op te zoeken.

4.2 Sporen

4.2.1 Inleiding

Op basis van de aangetroffen sporen en datering van het vondstmateriaal kan een indeling in vier fasen gemaakt worden. De eerste fase betreft het oudste gebruik van het terrein (1175-1225). Uit deze priode dateert een aantal sporen en een aanzienlijke hoeveelheid vondstmateriaal (keramiek). Tijdens de tweede fase werd het terrein vermoedelijk wel bewoond, maar zijn sporen en vondsten schaars aanwezig (1225-1400). Sporen en vondsten uit fase 3 (1400-1600) ontbreken volledig. Tijdens de vierde fase werd het terrein bebouwd met een stolpboerderij (1600-heden). Deze boerderij is in de tweede helft van de 19e eeuw drastisch verbouwd of herbouwd. Van de boerderij bestaan nog foto's. Bij de beschrijving wordt vanwege de geringe hoeveelheid sporen volstaan met een allesporenkaart (afb. 7). De sporen van fase 1 en 2 zijn gecombineerd in één kaart.

4.2.2 Fase 1 (1175-1225) en fase 2 (1225-1400)

De sporen die te koppelen zijn aan de eerste fase betreffen enkele sloten die de omgreppeling van een erf vormden en een aantal kuilen (afb. 17). De bovenkant van alle sporen lag globaal op een diepte van -1.20 tot -1.60 NAP.

Het voornaamste spoor is een noord-zuid georiënteerde sloot (S04/S21) die over een afstand van 30 meter geconstateerd kon worden. De sloot was ruim 2 meter breed. De bovenkant van de sloot bevond zich op ongeveer -1.60 NAP en de onderkant op -2.70 NAP. De vulling bestond uit homogeen donkergrijsbruin organisch materiaal. Uit de sloot kon een grote hoeveelheid vondstmateriaal worden verzameld op basis waarvan de demping omstreeks 1225 geplaatst kan worden. Het oudste materiaal (ondergrens complexdatering) dateert uit ongeveer 1175. Dit wijst erop dat het erf in de periode 1175-1225 bewoond is geweest. Ongeveer 15,5 meter ten oosten van deze sloot bevond zich een tweede sloot (S39) die evenwijdig aan de eerste liep. Deze sloot was circa 2,5 meter breed en kon over een afstand van 22 meter gevolgd worden. De bovenkant van de sloot lag op ongeveer -1.20 NAP en de onderkant op -1.80 NAP. In de diepste vulling van de sloot werd materiaal gevonden waarvan de datering overeenkomt met de datering van het materiaal uit de eerstgenoemde sloot. Sloot S39 bleef echter in tegenstelling tot sloot S04/

Afb. 9 Werkput IX met sloot S39: de oostelijke begrenzing van het perceel

S21 na 1225 in gebruik. De bovenzijde bevatte materiaal uit de periode 1500-1625. Hieruit kunnen we concluderen dat de sloot in de eerste helft van de 17^e eeuw is gedempt. Zeer waarschijnlijk vormde sloot S44 de zuidelijke begrenzing van het perceel, al is geen vondstmateriaal uit fase 1 of fase 2 in deze sloot aangetroffen.

Op het perceel tussen de sloten zijn diverse kuilen aangetroffen die op basis van de stratigrafie, aard van de vulling en schaars vondstmateriaal tot fase 1 gerekend kunnen worden (S02, S17, S33, S36, S38 S41, S42 en S43). Alle kuilen hadden een donkerbruine organische (venige) vulling. Kuil S41 bevatte een kleine hoeveelheid kogelpotaardewerk. Enkele van de kuilen zijn te interpreteren als paalkuilen (hoewel de paalkernen ontbreken), namelijk S33 en S38. Beide betreffen ronde sporen met een diameter van 1.00 meter. Ze waren erg ondiep, wat erop wijst dat het bovenste gedeelte van de sporen niet bewaard is gebleven.

Op het perceel bevond zich ook kuil S17 (afb. 10). Dit spoor had een diameter van ruim 1.00 meter en was ingegraven tot ongeveer -2.30 NAP (zie coupe AB). Het lijkt er sterk op dat de kuil een kleine eenvoudige (plaggen)waterput is geweest.

Een spoor (S02) geheel aan de noordkant van het terrein (aan de kant van de Dorpsstraat) bevatte een kleine hoeveelheid keramiek: kogelpotaardewerk, Maaslands wit aardewerk, Pingsdorf aardewerk en Paffrath aardewerk. Mogelijk is het een greppeltje aansluitend op de vermelde sloten geweest.

Uit fase 2 dateert een spoor met de begraving van een kalf (S34).¹⁸ Op basis van enkele fragmentjes kogelpotaardewerk en roodbakkerd aardewerk (V057) kan het spoor gedateerd worden in de eerste helft van de 13^e eeuw. Een ander spoor (S24) behoort eveneens tot fase 2. Het is een mestkuil die te dateren is in de 14^e/15^e eeuw (afb. 11).

Verder lagen enkele kuilen (S45, S48 en S50) buiten het perceel dat begrensd wordt door de bovengenoemde sloten. De functie en exacte datering (fase 1 of 2) van deze kuilen is niet duidelijk.

Sporen van een boerderij?

De onderlinge afstand van de

Afb. 10 Kuil (plaggenwaterput) S17

Afb. 11 Mestkuil S24

¹⁸ Het skelet was involledig bewaard gebleven en het botmateriaal was zeer bros. De determinatie heeft in het veld plaatsgevonden en moet nog gecheckt worden.

sloten van 15,5 meter wijst op een perceelbreedte van circa 4 roeden (4 Rijnlandse roeden is 15,07 meter en 4 Drechterlandse roeden is 15,68 meter). Deze maatvoering komt overeen met aanwijzingen in de binnenstad van Hoorn over de omvang van de oudste percelen. Bij de opgraving Winston2000/2004 kon geconstateerd worden dat de percelen op dat terrein in de tweede helft van de 13^e eeuw ongeveer 2 roeden breed waren.¹⁹ In combinatie met de oudste kadaasterkaart van 1823 bleek dat oudere percelen van 4 roeden breed bestaan moeten hebben. In de binnenstad werden de percelen steeds kleiner. In het buitengebied (de Dorpsstraat van Zwaag) bleven de grote percelen gehandhaafd of werden in sommige gevallen zelfs vergroot.

Op het perceel heeft een boerderij gestaan. De hoeveelheid vondstmateriaal in de sloten rondom het perceel, de aanwezigheid van concentraties huttenleem en de vermoedelijke (plaggen) waterput op het noordelijke gedeelte van het perceel tonen dit aan. De plattegrond valt niet meer te achterhalen door het ontbreken van veel sporen. De oorspronkelijke lage terpachtige ophoging van het perceel is tijdens fase 2 en fase 3 sterk afgevlakt en 'verploegd'. Slechts de dieper ingegraven sporen zijn teruggevonden. Op basis van de ligging van enkele kuilen kan globaal de locatie van de boerderij worden aangegeven (rode contour op afb 17). Kuil S33 en S38 vormen hierbij de kuilen van twee palen. Spoor S36 vormt de achterkant van de boerderij. De eenschepige boerderij heeft in deze reconstructie een lengte van ruim 13 meter en een breedte van 5 meter. Als dit klopt, is de lengte een stuk kleiner dan gebruikelijk bij boerderijen uit de 10^e tot en met de 13^e eeuw in de regio Holland en Friesland. Uit een studie door M. Tump blijkt dat lengtes tussen de 17 en 25 meter standaard zijn. Bovendien is het ongebruikelijk dat palen in een veengebied werden ingegraven (met de kanttekening dat het veen op het moment dat de boerderij gebouwd werd vermoedelijk al vrijwel verdwenen was). Om wegzakken in de bodem te voorkomen werden deze op poeren of vloerbalken geplaatst, zoals ook bij diverse opgravingen in de binnenstad van Hoorn is vastgesteld. Wellicht is de boerderij ook op deze wijze gefundeerd geweest en verklaart dat de grote omvang van enkele kuilen. De kuilen zijn in dat geval niet uitsluitend bestemd geweest voor de palen maar ook (als grondverbetering?) voor liggend poerhout.

Opmerkelijk is verder dat - als de reconstructie klopt - de boerderij op bijna 20 meter afstand van de Dorpsstraat heeft gestaan. In werkelijkheid is deze afstand kleiner want langs de Dorpsstraat heeft in het verleden een sloot gelopen. Feit blijft dat de gereconstrueerde boerderij niet direct aan de Dorpsstraat staat. Mogelijk is dit bij veel erven het geval geweest en is pas later (na de 12^e eeuw) de lintbebouwing tot stand gekomen. De kerk van Zwaag staat nog altijd op een terp die iets van de Dorpsstraat verwijderd ligt.

4.2.3 Fase 4 (>1600)

Uit de hoeveelheid vondstmateriaal uit de eerste helft van de 17^e eeuw kunnen we concluderen dat het terrein vanaf die tijd opnieuw werd bewoond (afb. 19). Sporen uit de 17^e eeuw die in direct verband te brengen zijn met een vermoedelijke stolpboerderij ontbreken echter volledig.

In de eerste helft van de 17^e eeuw werd een sloot in oost-west-richting (S31/S32/S37/S44) gedempt. Op basis van de in de sloot gevonden keramiek kunnen we de demping dateren in het tweede kwart van de 17^e eeuw.²⁰ De meeste sporen dateren uit de 18^e en 19^e eeuw. Het betreft drie waterkeldertjes (S23, S25 en S40), een put (S08/S22) met overloop naar een sloot (S09 en S10), een vloer bestaande uit keien (S11), diverse kuilen (S06, S07, S027, S28, S29, S30, S46),

¹⁹ Schrickx 2006, 20-21.

²⁰ De vondstnummers die uit de sloot afkomstig zijn, bevatten jongere "vervuiling".

Afb. 12 Waterput S04

een straatje langs een sloot (S26), een muurtje (S01), een onduidelijk fundamentje (S03) en een vloertje (S11).

De waterput bevatte materiaal uit de tweede helft van de 19^e en eerste helft van de 20^e eeuw. Vanwege aanwezige vervuiling moest deze worden gesaneerd waardoor het materiaal verder niet verzameld is. De oudste overloop bestond uit aardewerken buizen (afb. 14). Deze mondden uit op sloot S039, de sloot die omstreeks 1650 gedempt moet zijn. Typologisch zijn de buizen inderdaad te dateren in de 17^e eeuw. Het zijn gedraaide buizen die vermoedelijk in Bergen op Zoom geproduceerd zijn. Onder het pottenbakkersafval uit Bergen op Zoom bevinden zich identieke exemplaren.²¹ In de bronnen worden de buizen potte- of kannebuizen genoemd. Na demping van sloot S39 werd de overloop verlengd met een houten goot bestaande

uit drie planken naar de nog bestaande sloot aan de oostkant van het opgravingsterrein. Als koppelstuk tussen de aardewerken buizen en de houten goot werd een roodbakkende bloempot gebruikt die typologisch te dateren is in de 17^e eeuw. De bodem werd uit de pot gevijld zodat de opening precies aansloot op de buizen. In de 19^e eeuw werd deze overloop vervangen door een overloop die bestond uit geperste buizen. Boven de gedempte sloot in

Afb. 13 Overloop van waterput S04

Afb. 14 Aardewerken buis met bloempot als koppelstuk

Afb. 15 Straatje S26 langs sloot

hoofdzakelijk uit de 18^e eeuw dateert.

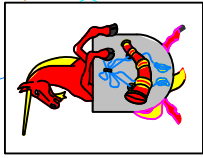
oostwest-richting (S44) bevond zich een vloer van keien (S11). De vloer was opgebouwd uit vakken die met grote keien waren afgezet en binnen met kleine keien waren opgevuld. De vloer die als achterplaats bij de stolpboerderij behoort heeft, kan niet nader gedateerd worden dan in de 17^e/18^e eeuw.

De diverse kuilen zijn vanwege de geringe hoeveelheid vondstmateriaal die eruit tevoorschijn is gekomen, eveneens moeilijk nauwkeurig te dateren. Slechts kuil S030 bevatte een hoeveelheid vondstmateriaal dat

Afb. 16 Vloer van keien S11

²¹ Groeneweg 1992, 169-170.

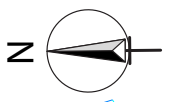
ALLESPORENKAART fase 1 en 2

Dorpsstraat 66 / Zwaag
OM-nummer 13659

Project 140
Schaaal 1:250

	Gieppels
	Kuilen
	Overige sporen
	Grondslagpunt
	Reconstructie boerderij

132812.724 / 519626.353

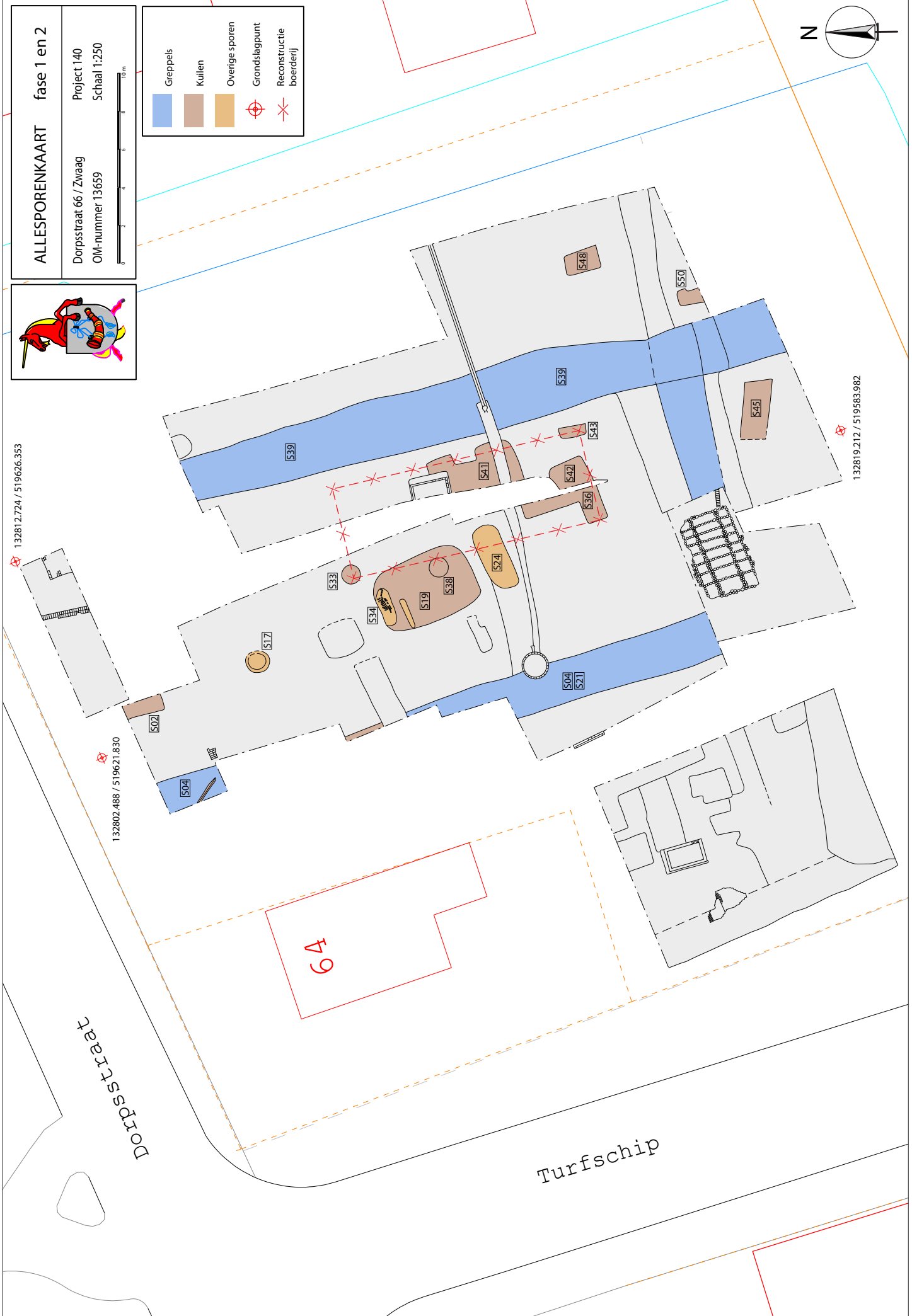
132802.488 / 519621.830

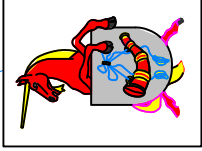
132819.212 / 519583.982

Dorpsstraat

Turfschip

6A

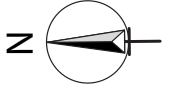
ALLESPORENKAART fase 4

Dorpsstraat 66 / Zwaag
OM-nummer 13659

Project 140
Schaal 1:250

- Grondsporen (greppels, kuilen e.d.)
- Sporen van baksteen en natuursteen (kelders, funderingen, vloeren e.d.)
- Grondslagpunt

132812.724 / 519626.353

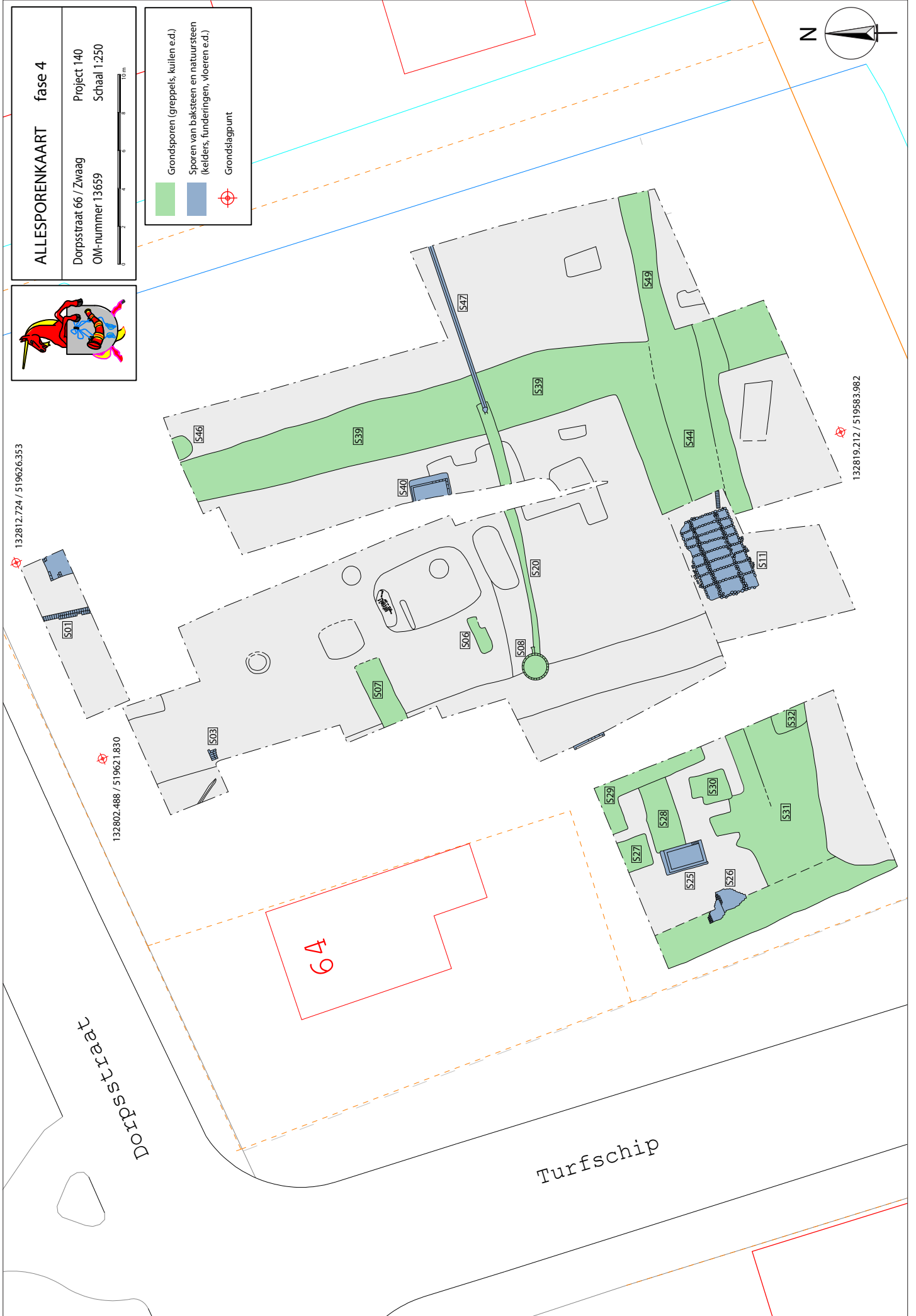
132802.488 / 51962.1830

132819.212 / 519583.982

6A

Dorpsstraat

Turfschip

4.3 Vondstmateriaal

4.3.1 Inleiding

De hoeveelheid vondstmateriaal die bij de opgraving is verzameld, is beperkt qua omvang, maar archeologisch interessant. Het is namelijk binnen de gemeente Hoorn pas de eerste keer dat een erf buiten de binnenstad volledig archeologisch is onderzocht. Verreweg de grootste materiaal-categorie wordt gevormd door keramiek. Organisch vondstmateriaal is nauwelijks aangetroffen. Al het materiaal is met de hand verzameld

Afb. 19 Het verzamelen van het vondstmateriaal

waardoor rekening gehouden moet worden met vertekeningen in de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende materiaal-categorieën. Het materiaal wordt per fase besproken.

4.3.2 Keramiek

4.3.2.1 Inleiding

Tijdens de opgraving is een ten opzichte van binnenstadsopgravingen geringe hoeveelheid vondstmateriaal geborgen. Dit heeft meerdere oorzaken. Allereerst is het terrein in het verleden weinig opgehoogd en is voor het ophogingsmateriaal geen stadsafval gebruikt. Daarnaast ontbraken beerputten, keukenafval- en mestkuilen. Een derde oorzaak is gelegen in de bewoningsgeschiedenis van het terrein. In de periode 1225 tot 1600 werd het niet bewoond en is nauwelijks afval in de bodem terechtgekomen.

Het materiaal dat geborgen is, is enerzijds van belang voor de datering van de verschillende gebruiksfasen van het terrein en anderzijds voor een beeld van de materiële cultuur van de bewoners aan de Dorpsstraat. Voor het thema van de relaties tussen stad en platteland is het van groot belang dat dergelijke complexen worden uitgewerkt. Om deze reden wordt in de rapportage uitgebreid aandacht besteed aan de keramiekvondsten.

Bij de beschrijving en analyse van de keramiekvondsten wordt gebruik gemaakt van het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuws aardewerk en glas (ook wel 'Deventer-systeem' genoemd). Dit systeem is enerzijds een typologie en anderzijds een gestandaardiseerde manier van omschrijven van keramiekvondsten. Dit maakt vondstcomplexen landelijk met elkaar vergelijkbaar en geeft zo inzicht in de regionale verschillen en sociale en economische systemen die ten grondslag liggen aan de samenstelling van de vondstcomplexen.

Keramieksoort	rand	%	overig	%	totaal	%	MAE	%
kogelpotaardewerk	119	88	1595	95	1714	94	95	85
Maaslands aardewerk	8	6	14	1	22	1	8	7
Pingsdorf aardewerk	3	2	51	3	53	3	3	3
Paffrath aardewerk	5	4	3	0	8	0	5	4
proto steengoed	1	1	22	1	23	1	1	1
totaal	136	100	1685	100	1820	100	112	100

Tabel 1 Aantal fragmenten en percentages keramieksoorten fase 1

4.3.2.2 FASE 1

Het aardewerkspectrum van fase 1 omvat vijf categorieën, namelijk kogelpotaardewerk, Maaslands aardewerk, Pingsdorf-aardewerk, Paffrath-aardewerk en proto-steengoed.

De laatste vier keramieksoorten vallen onder het importaardewerk. Het percentage importaardewerk is op basis van het aantal randfragmenten 12% (zie tabel 1 en figuur 1).

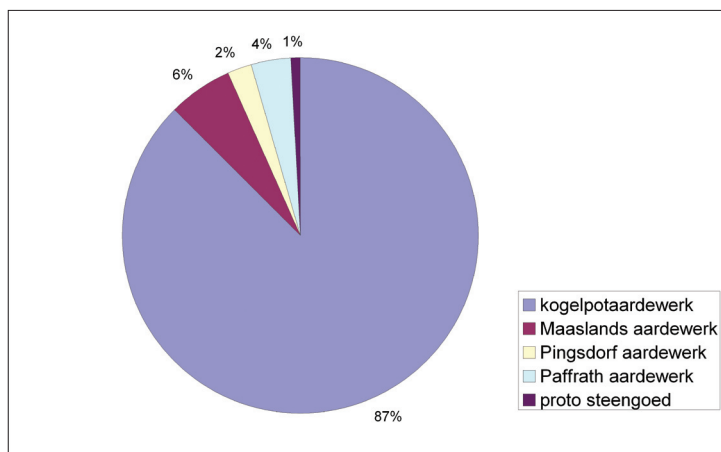

Fig. 1 Percentages keramieksoorten fase 1 op basis aantal randfragmenten (N=136)

Lokaal of in de regio vervaardigd aardewerk

Kogelpotaardewerk

Verreweg de grootste materiaalcategorie wordt gevormd door kogelpotaardewerk. Op basis van het aantal randfragmenten komt het percentage op 88%.²² Dit is een normaal percentage in deze periode in Noord-Holland.

Kogelpotaardewerk is een benaming voor een handgevormde aardewerksoort die genoemd is naar het meest voorkomende product: de kogelpot. Naast kogelpotten komen echter ook bakpannen, kannen en diverse andere vormen voor. Het baksel varieert van zacht tot matig hard, de magering van fijn tot grof en de kleur van grijs tot bruin. Er werden verschillende decoratiewijzen toegepast, waarvan de bezemstreek- en vingerveegversiering het meest voorkomen. De rand en schouder van de potten werden vrijwel altijd apart gedraaid en op het potlichaam geplaatst. Kogelpotaardewerk komt voor vanaf de 8^e eeuw tot begin 14^e eeuw. Op basis van individuele randtypes is het moeilijk een precieze datering te geven, maar aan de hand van de percentages van de verschillende randtypes, soort baksel en decoratiewijze kunnen complexen globaal worden gedateerd.

Het meest voorkomende randtype onder het materiaal van de Dorpsstraat is de naar buiten afgeschuinde rand (dakvormige rand, kp-kog-6). Dit randtype is met een MAE van 56 (59%) aanwezig. Het percentage van dit randtype nam door de eeuwen heen geleidelijk toe. Omstreeks 1300 waren vrijwel alle kogelpotten van dit randtype voorzien zoals onder andere bij de opgraving Winston in de binnenstad van Hoorn is gebleken. Het randtype dat na de naar buiten afgeschuinde rand het meest voorkomt, is de gefacetteerde

	aantal	%
kp-kog-1	7	7
kp-kog-2	28	29
kp-kog-4	1	1
kp-kog-6	56	59
kp-kog-8	1	1
kp-kog-9	1	1
kp-kog-11	1	1
totaal	95	100

Tabel 2 Verhouding kogelpottypes in MAE

	aantal	%
onversierd	41	43
bezemstreek	14	15
vingerveeg	7	7
?	33	35
totaal	95	100

Tabel 3 Verhouding versieringswijzen kogelpotaardewerk in MAE

	gem. diameter	
kp-kog-1	16	N=5
kp-kog-2	20	N=19
kp-kog-4	19	N=19
kp-kog-6	17	N=32
kp-kog-8	17	N=1
kp-kog-9	20	N=1
kp-kog-11	18	N=1
totaal	18	N=60

Tabel 4 Gemiddelde diameter per kogelpottype in MAE

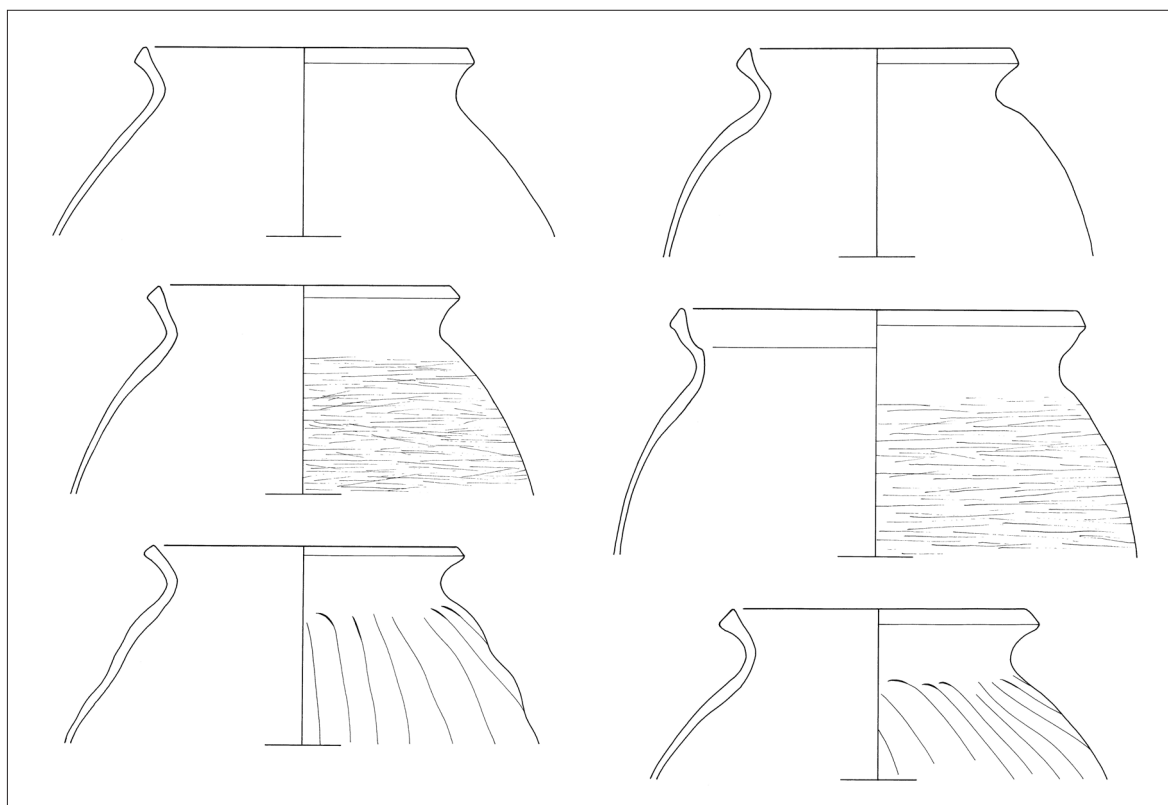
²² Op totaal van 136 randfragmenten. Bij centering op basis van het totaal aantal fragmenten komt het percentage kogelpotaardewerk op 94% (op totaal van 1820 fragmenten).

rand. Hierbij zijn twee varianten te onderscheiden: een naar binnen en naar buiten afgeschuinde rand (kp-kog-2) en een van buiten afgeronde en naar binnen afgeschuinde rand (kp-kog-1). De kp-kog-1 is vertegenwoordigd met een MAE van 7 (7%) en de kp-kog-2 met een MAE van 28 (29%). Gefacetteerde randen verdwenen in Hoorn in de loop van de 13^e eeuw. Naast vierkante en gefacetteerde randen komt een aantal randtypes voor die percentueel verwaarloosbaar zijn (totaal 4%).

In totaal kon van een MAE van 60 kogelpotten de randdiameter worden vastgesteld. De gemiddelde diameter is 18 cm. De kp-kog-6 heeft een vrij kleine tot gemiddelde diameter (gem. 17 cm).²³ De kp-kog-2 heeft een vrij grote diameter (gem. 20 cm).²⁴ De overige randtypes zijn met een te gering aantal aanwezig om betrouwbare uitspraken over de diameter te kunnen doen.

Onder het kogelpotaardewerk zijn twee decoratiewijzen aanwezig: de bezemstreekversiering en de vingerveegversiering. Verreweg de meeste fragmenten zijn onversierd (72% van het MAE).²⁵ Bezemstreekversiering komt als decoratiewijze het meest voor (25%). Een klein percentage is voorzien van vingerveegversiering (12%). Opvallend is dat alle kogelpotten met vingerveeg van het type kp-kog-6 zijn. De kogelpotten met bezemstreek zijn van het type kp-kog-6 of kp-kog-2.

Een MAE van 16 kogelpotten (17% van het totaal MAE) heeft een enigszins oxiderend baksel. Deze zijn alle onversierd. Kogelpotten met oxiderend baksel komen met name voor onder de kp-kog-2 (36% van de kp-kog-2). Daarnaast hebben enkele kogelpotten van de kp-kog-6 een oxiderend baksel (5% van de kp-kog-6).

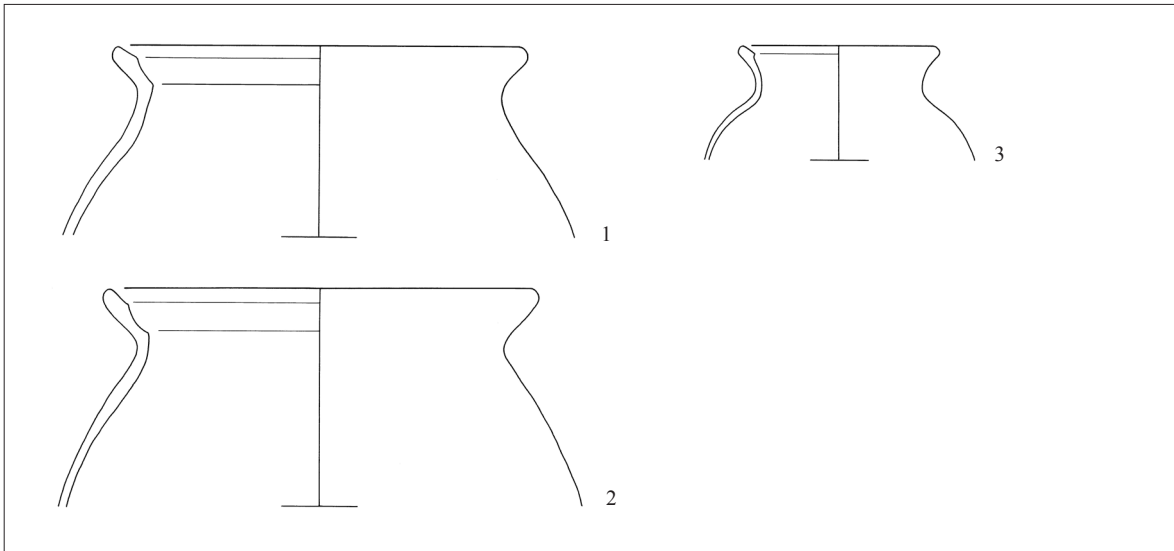

Afb. 20 kp-kog-6 (V037)

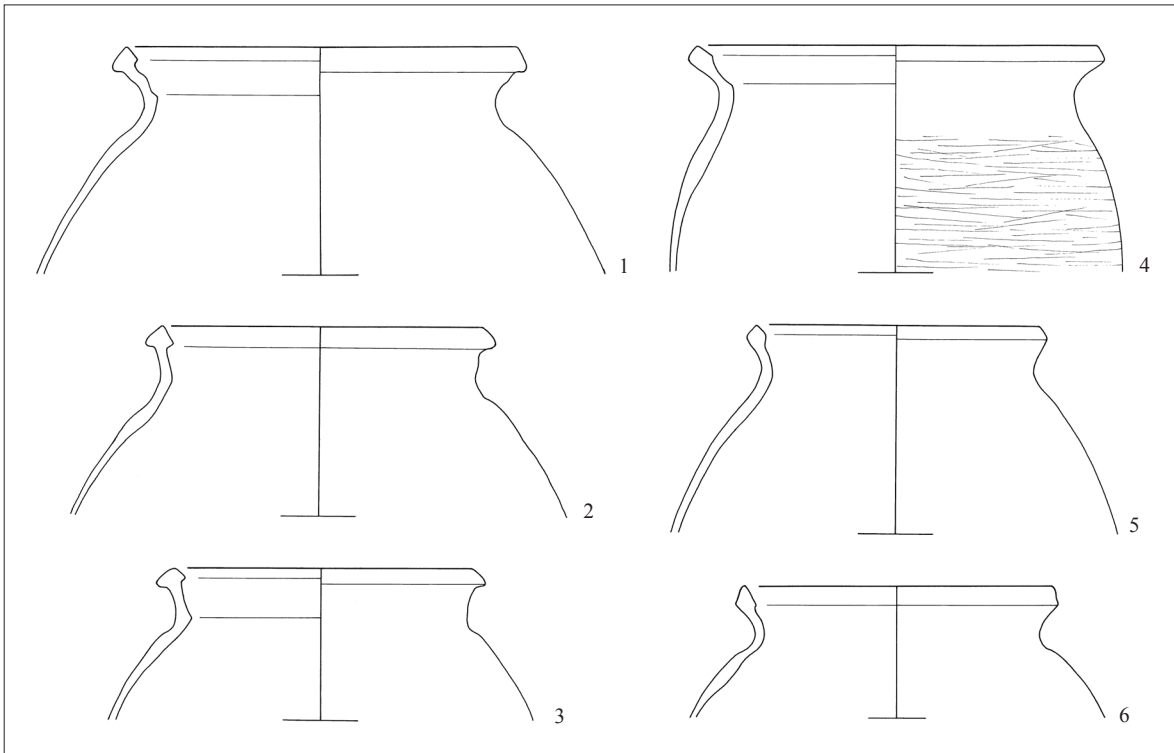
²³ Op basis van een MAE van 32.

²⁴ Op basis van een MAE van 19.

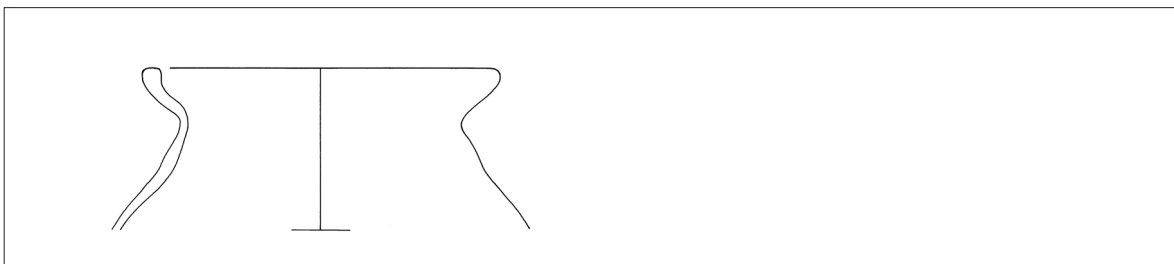
²⁵ De percentages zijn gebaseerd op het MAE op basis van de randfragmenten waarvan de decoratiewijze met zekerheid vast te stellen is. Dit was bij een MAE van 60 het geval.

Afb. 21 kp-kog-1
 1. V064 2. V046 3. V014

Afb. 22 kp-kog-2
 1-3. V037 4. V062 5. V037 6. V064

Afb. 23 kp-kog-4
 1. V037

Naast veel rand- en wandfragmenten, zijn diverse fragmenten van standringen gevonden. De diameters van deze standringen variëren tussen 11,5 cm en 16 cm. De meest voorkomende diameter is 13/14 cm. Kogelpotten met standring zijn een typerend product voor de 12e/13e eeuw.

Onder het kogelpotaardewerk bevinden zich de fragmenten van minimaal zeven bakpannen.²⁶ Eén van deze bakpannen is vrijwel compleet (037-C05). Alle bakpannen zijn van het type kp-bak-2. Dit type kenmerkt zich door de holle steel en de van boven afgeplatte of licht naar binnen afgeschuinde rand.

Aardewerk uit het Rijnland

Pingsdorf aardewerk

Pingsdorf-aardewerk is met een klein aantal fragmenten aanwezig. Op basis van het aantal randfragmenten is het percentage van deze aardewerksoort slechts 2%.²⁷

Pingsdorf-aardewerk is een aardewerksoort die genoemd is naar de productieplaats Pingsdorf in het Rijnlandse Voorgebergte, maar het werd ook in andere plaatsen in de omgeving geproduceerd. De producten zijn gedraaid (met uitzondering van handgevormde kogelpotjes), zijn matig tot hard gebakken, hebben een fijne zandmagering met vaak kleine rode en zwarte insluitsels en een enigszins ruw oppervlak. Kenmerkend is de rode (oranje tot paarse) verfstreekversiering in de vorm van simpele golflijnen, strepen, krullen of stippen op het bovenste gedeelte van de potten. Pingsdorf-aardewerk komt voor in de periode vanaf de 10^e eeuw tot circa 1200. Typerende vormen zijn tuitpotten en bekers.

Het Pingsdorf-aardewerk dat bij de opgraving is gevonden, betreft met name kleine fragmenten. Enkele fragmenten zijn determineerbaar op vorm en daarbij valt het voorkomen van handgevormde kogelpotjes op. De kogelpotjes zijn een enigszins merkwaardig product. Ze komen uitsluitend voor in de eindfase van de productie. Sanke, die een typologie voor het Pingsdorf aardewerk heeft opgesteld, plaatst ze in periode 7 (1160-1200).

Afb. 24 Pingsdorf-aardewerk

1. V029-C02
2. V028-C03

Proto-steengoed

Net als Pingsdorf-aardewerk is proto-steengoed (dat uit het Pingsdorf-aardewerk voortkomt) met een gering aantal fragmenten aanwezig. Op basis van het aantal randfragmenten is het percentage van deze aardewerksoort slechts 1%.²⁸

²⁶ 1 exemplaar uit V014, 3 exemplaren uit V037 en 3 exemplaren uit V046,

²⁷ Op basis van 2 randfragmenten op een totaal van 136 randfragmenten. Op basis van het totaal aantal fragmenten (53 van in totaal 1820 fragmenten) komt het percentage op 3%.

²⁸ Op basis van 3 randfragment op een totaal van 136 randfragmenten. Op basis van het totaal aantal fragmenten (23 van in totaal 1820 fragmenten) komt het percentage eveneens op 1%.

Een vrijwel complete kan met bolle buik, hals, geprofileerde naar binnen afgeschuinde rand, band-oor en geknepen standring kan tot deze categorie gerekend worden (s5-kan-1, cat.nr. 1). Dit type kan wordt gedateerd in de periode 1220 tot 1250. De kan van de Dorpsstraat is in tegenstelling tot de meeste kannen niet geëngobeerd. Verhoeven wijst in zijn studie van het aardewerk uit Assendelft en Poppendam op het gegeven dat proto-steengoed in Noord-Holland in de meeste gevallen niet geëngobeerd is.²⁹ Als mogelijke verklaring voert hij aan dat de producten vermoedelijk afkomstig waren uit het Rijnland en niet uit Zuid-Limburg en Langerwehe. Het is de vraag of deze verklaring sluitend is. Het proto-steengoed dat we uit de binnenstad van Hoorn kennen, is wel voorzien van engobe. Mogelijk moeten we de verklaring niet alleen in de herkomst, maar ook in de datering van de complexen zoeken. Het geëngobeerde proto-steengoed zoals we dat kennen uit Hoorn dateert uit de tweede helft van de 13^e eeuw. De kan van de Dorpsstraat en het materiaal uit Assendelft en Poppendam dateert uit de eerste helft van de 13^e eeuw. De hier besproken kan staat wat betreft vorm (bolle vorm in plaats van slanke vorm) en baksel nog in de traditie van het Pingsdorf-aardewerk. Het baksel is nauwelijks te onderscheiden van die aardewerksoort. De ongeëngobeerde kannen zijn een overgangproduct tussen het Pingsdorf-aardewerk en het proto-steengoed. Op basis van het overige vondstmateriaal dat bij de kan is gevonden, kunnen we de kan mogelijk dateren in het eerste kwart van de 13^e eeuw (1200-1225).

Paffrath aardewerk

Een andere aardewerksoort die met een gering aantal fragmenten onder het materiaal voorkomt, is Paffrath-aardewerk. Op basis van het aantal randfragmenten komt het percentage op 4%.³⁰ Paffrath aardewerk is een handgevormde aardewerksoort die geproduceerd is in de omgeving van de plaats Paffrath nabij Keulen. Het baksel is vrij hard en kenmerkt zich door een enigszins gelaagde structuur. De buitenzijde van de potten heeft vaak een metaalglans. Het vormenspectrum beperkt zich tot kogelpotten en kogelpotvormige potjes met haakoor. Paffrath aardewerk is geproduceerd tussen circa 950 en 1250, maar komt als importproduct in Noord-Holland vooral voor in de 12^e en 13^e eeuw.

Bij de opgraving zijn uitsluitend kleine fragmenten Paffrath aardewerk gevonden. Deze zijn niet nader te dateren.

Aardewerk uit het Maasland

Maaslands wit aardewerk

Maaslands aardewerk is op basis van het aantal randfragmenten met een percentage van 6% aanwezig.³¹ Het is een gedraaide aardewerksoort die zich kenmerkt door het fijne baksel en de toepassing van loodglazuur op de schouders van de potten. De meeste producten zijn geelwit van kleur, maar er komen ook rode en grijze baksels voor. De meest voorkomende vorm is de kan met lensvormige bodem. Het hoogtepunt van de import van aardewerk uit het Maasland lag in de 12e/13e eeuw.

Manchetranden, die in de periode 1125-1175 de dominante randvorm waren, ontbreken onder het materiaal volledig. Er is slechts één tuit van een tuitpot gevonden (V028-C01, cat.nr. 18). Tuitpotten verdwenen aan het eind van de 12e eeuw. We kunnen het materiaal dateren in de periode 1175-1225.

---

²⁹ Verhoeven 1998, 79.

³⁰ Op basis van 5 randfragmenten op in totaal 136 randfragmenten. Op basis van het totaal aantal fragmenten (8 van in totaal 1820 fragmenten) komt het percentage op 0%.

³¹ Op basis van 8 randfragmenten op in totaal 136 randfragmenten. Op basis van het totaal aantal fragmenten (22 van in totaal 1820 fragmenten) komt het percentage op 1%.

Afb. 25 Kannen van Maaslands wit aardewerk
1. V037-C01 (cat.nr. 15) 2. V037-C02 (cat.nr. 16) 3. V046-C01 (cat.nr. 17)

Onder het materiaal bevindt zich een minimum van zeven kannen, waarvan drie vrijwel compleet zijn. Er zijn drie typen te onderscheiden. Het eerste heeft een trechtervormige hals met een iets verdikte van boven afgeplatte rand (wm-kan-2). Dit type is met een minimum van twee exemplaren vertegenwoordigd. Het tweede type heeft eveneens een trechtervormige hals, maar in dit geval is de rand naar binnen afgeschuind (dit type wordt ook tot de wm-kan-2 gerekend). Van dit type is één exemplaar aanwezig. Het derde type heeft een cilindrische hals met een kleine kraagrand (wm-kan-4). Minimaal drie kannen behoren hiertoe. Alle kannen zijn voorzien van kleine lobvoetjes en loodglazuur op de schouder. Bij één van de kannen is koperoxide aan het loodglazuur toegevoegd. Deze kan kenmerkt zich verder doordat die op het vuur heeft gestaan en het oppervlak sterk is beroet. Van één van de zeven kannen is slechts de bodem aanwezig. Deze kan heeft een rood baksel.

Een opvallende vorm onder de producten die afkomstig zijn uit het Maasland, is een klein bol potje met lensvormige bodem (zonder lobvoetjes) en zonder additieven (wm-pot-3, cat.nr. 19). Fragmenten van vergelijkbare potjes zijn vaker gevonden in West-Friesland, onder andere bij een inventariserend veldonderzoek aan de Dorpsstraat van Zwaag in 2003 (BAN03) en bij opgravingen in Midwoud.³² Verhoeven wijst bij de bespreking van het materiaal uit Midwoud op het ontbreken van deze vorm in complexen uit Zuid-Nederland, maar heeft hier geen goede verklaring voor. Bij het hier besproken exemplaar ontbreekt de bodem. Het potje kenmerkt zich daarnaast door het grijze baksel, een bakselvariant die onder de keramiek uit het Maasland weinig voorkomt.

³² Standaardrapport 2004. Verhoeven 1998, 131.

Afb. 26 Maaslands wit aardewerk
 1. V037-C04   2. V037-C03   3. V028-C01

4.2.2.3. FASE 2 en 3

In de complexen die tot fase 4 gerekend kunnen worden, bevinden zich diverse fragmenten die qua datering thuishoren bij fase 2 en 3. Deze categorie kunnen we als opspit beschouwen en laten we om deze reden buiten beschouwing. Er zijn slechts twee complexen die we bij fase 2 en 3 kunnen indelen, namelijk kuil S34 en sloot S39. De kuil bevatte fragmenten van een roodbakkende spaarzaam geglazuurde grape die we globaal kunnen dateren in de periode 1350-1500. De sloot bevatte enkele fragmenten die in de eerste helft van de 16^e eeuw gedateerd kunnen worden, waaronder een fragment van een bord met sgraffito-versiering (cat.nr. 5). Het bord is voorzien van geometrische versieringen en een tekstband waarvan het aantal zichtbare letters te gering is om te kunnen interpreteren.

4.3.2.4 FASE 4

Lokaal of in de regio vervaardigd aardewerk

Rood- en witbakkend aardewerk

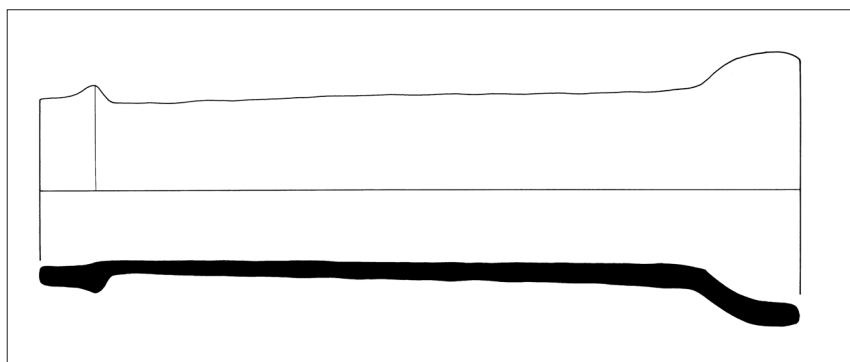
Rood- en witbakkend aardewerk werden lokaal door dezelfde pottenbakkers geproduceerd. Dit blijkt onder andere uit het gezamenlijk voorkomen van rood- en witbakkend pottenbakkersafval. Daarnaast bestaan diverse vormen waarvan zowel een rood- als witbakkende versie bestaat. In Hoorn waren in de vroege Nieuwe Tijd diverse pottenbakkers werkzaam en het is waarschijnlijk dat veel producten uit hun werkplaatsen afkomstig zijn.

De meeste fragmenten van rood- en witbakkend aardewerk behoren tot de veelvoorkomende vormen bakpan, bord, deksel, grape, kom, kop, pot, steekom, test, vergiet, vuurklok en zalfpot. Het aantal (vrijwel) complete vormen is zeer beperkt.

Een grote grape is van het type r-gra-34b (cat.nr. 8). De grape is voorzien van duimdrukken onder de rand. Deze decoratiewijze is typerend voor de periode 1525 tot 1575 en dateert daarmee uit een periode waaruit verder nauwelijks vondstmateriaal op het terrein aanwezig is. De grape is onberoeft en is om die reden eerder als voorraadpot gebruikt dan als kookpot. Een ander vrijwel compleet product is een olielamp van het type r-oli-2 (cat.nr. 11). Hoewel de mensen in het verleden voor hun verlichting afhankelijk waren van olielampen en kaarsen worden olielampen en kaarsenhouders relatief weinig gevonden. Vermoedelijk werden voor deze functies veel metalen voorwerpen gebruikt. Een object dat wel vaak gevonden wordt, is de zalfpot. Onder het materiaal bevinden zich drie complete roodbakkende (r-zal-3) en één complete witbakkende (w-zal-1) zalfpot. Deze zijn met name typerend voor de periode 1550-1700 en zijn soms in grote hoeveelheden in vondstcomplexen aanwezig.

Een opvallende vorm die onder het aardewerk vertegenwoordigd is, is de kaasvorm (cat.nr. 10). In diverse contexten is in totaal een minimum van vier kaasvormen vastgesteld. De kaasvorm is een grote kom van roodbakkend aardewerk met aan de binnenzijde witte slib met loodglazuur. Hij staat op vrij hoge standvinnen, heeft een omgeslagen van boven afgeplatte rand en een gat in de bodem. Fragmenten van identieke producten zijn eveneens gevonden bij de opgravingen op het terrein van klooster Nieuwlicht (NWL03) en het terrein van klooster Bethlehem (BET05). Gedeeltes van beide kloosters zijn na de Reformatie in gebruik genomen als boerenhoeves en uit die tijd dateren de kaasvormen. Alle fragmenten die we tot nu toe kennen dateren uit de 17^e eeuw. In de binnenstad van Hoorn is vooralsnog bij geen enkele opgraving deze vorm vastgesteld. De kaasvorm is hiermee een van de weinige vormen waaruit het verschil tussen stad en platteland naar voren komt.

Tot slot is een roodbakkende bloempot (r-blo-5, cat.nr. 7) die is hergebruikt in een overloop van een waterput vermeldenswaard. De bloempot is ongeglazuurd en dateert uit de tweede helft van de 17^e eeuw. De bodem is uit de pot geslagen en de randen zijn bijgevijld tot een rond gat. De pot is vervolgens gebruikt als koppelstuk tussen aardewerken buizen en een houten goot.

Afb. 27 Aardewerken buis

Een aparte categorie binnen het roodbakkend aardewerk wordt gevormd door sgraffito-aardewerk. Deze aardewerksoort komt voor in de periode 1475-1550 en kenmerkt zich door de toepassing van witte slib waarin de decoratie werd gekrast. Het betreft uitsluitend kleine fragmentjes waaronder een fragment van een vuurstolp (cat.nr. 12). Vuurstolpen van sgraffito-aardewerk komen weinig voor. Bij het inventariserend veldonderzoek op de locatie van de oude schouwburg

aan de Westerdijk in Hoorn is een fragmentarisch bewaard gebleven vuurstolp gevonden. Een ander fragment van een vuurstolp is bekend uit Alkmaar.³³

Een andere categorie binnen het roodbakkend aardewerk betreft Noord-Hollands slibaardewerk. In diverse contexten zijn in totaal 19 fragmenten gevonden die hiertoe gerekend kunnen worden. Het zijn fragmenten van borden en kommen/koppen. Eén van de fragmenten is voorzien van een jaartal (16..). Noord-Hollands slibaardewerk is een aardewerksoort die – de naam zegt het al – in Noord-Holland geproduceerd werd. Over het algemeen wordt het vroegste verschijnen gedateerd omstreeks 1580. Toch zijn er aanwijzingen dat de aardewerksoort al vanaf circa 1560/70 bestond. Onder het materiaal uit de grachtvulling van klooster Nieuwlicht in Westerblokker bevinden zich enkele fragmenten. Deze gracht is vermoedelijk in 1573 gedempt ten tijde van de afbraak van het klooster. In een afvalkuil van klooster Bethlehem in de Bangert bevonden zich eveneens enkele fragmenten. Dit klooster is omstreeks dezelfde tijd als klooster Nieuwlicht opgeheven.

Nederlandse majolica

Onder het vondstmateriaal uit de periode 1600 tot 1650 bevindt zich opvallend veel majolica dat in de Noordelijke Nederlanden geproduceerd is. Het betreft vrijwel uitsluitend fragmenten van borden en kommen.

Een favoriet decoratiemotief van de toenmalige bewoner was de cupido met pijl-en-boog. Een vrijwel compleet bord is op deze wijze gedecoreerd in de kleuren geel en blauw, met accenten in oranjebruin (cat.nr. 21). Het randmotief werd door Dingeman Korf als "Haarlems" aangeduid. Het is echter de vraag of dit motief uitsluitend in Haarlem is geproduceerd, of dat dit ook door majolicabakkers in Hoorn en Enkhuizen werd gebruikt. Een spiegel van een ander bord is op identieke wijze beschilderd (cat.nr. 22). Een spiegel van een derde bord toont dezelfde cupido met pijl-en-boog, echter dit maal niet polychroom maar in blauw (cat.nr. 23). De decoratie en de kleuren van de polychrome variant zijn rechtstreeks ontleend aan een Italiaanse aardewerksoort waarvan de stijl als *Compendiario* ('schetsmatig') wordt aangeduid en die toegeschreven wordt aan Faenza (plaats in de omgeving van Bologna). De producten uit de Noordelijke Nederlanden onderscheiden zich door het dunnere glazuur en de plomper geschilderde motieven. Ze dateren globaal uit de periode 1625 tot 1650.

Diverse producten van majolica zijn gedecoreerd met motieven die geïnspireerd zijn op Aziatisch porselein. Een vrijwel compleet bord heeft een blauwe beschildering met zogenaamde Wan-Li-rand en op de spiegel een boekrolmotief (cat.nr. 25). Diverse fragmenten zijn voorzien van het motief van de Chinese tuin, waaronder een spiegel van een pannenkoekenbord (bolle spiegel). Kenmerkend voor dit motief is de vogel op een rots en vlinder. Een kom met vormoren is gedecoreerd met de polychrome variant van de Chinese tuin (cat.nr. 29). Producten met Chinese imitaties dateren uit de periode 1600 tot 1650.

Een populair motief in de jaren '30 en '40 van de 17^e eeuw was de tulp. Een fragment van een bord met compleet profiel is met dit motief gedecoreerd (cat.nr. 26).

Hoewel majolica in de loop van de 17^e eeuw uit de markt verdrongen werd door faience, bleef de productie zich in de 18^e eeuw voortzetten in met name Friesland. De decoraties zijn minder zorgvuldig uitgevoerd dan bij het vroege majolica uit de Noordelijke Nederlanden. Een voorbeeld van een product uit deze late productiefase van majolica is een grote kom met uitgebogen rand (m-kom-6, cat.nr. 28). De kom heeft een blauwe beschildering. Op de spiegel is een landschap met boerderij afgebeeld.

---

³³ Ostkamp 2004, 132-133.

Nederlandse faience

Vanaf het tweede kwart van de 17^e eeuw werden in de Noordelijke Nederlanden producten gemaakt die volledig van tinglazuur waren voorzien. De beschildering werd over het algemeen monochroom in blauw uitgevoerd. Daarnaast waren met name in de tweede helft van de 17^e eeuw volledig witte faience producten geliefd. Van beide categorieën zijn scherven gevonden. Een bord van het type f-bor-2 is op de spiegel voorzien van een floraal motief (cat.nr. 30). Een plooischotel (f-plo-3, catnr. 32) en een kom (f-kom-3, cat.nr. 31) zijn van witte faience.

Aardewerk uit Duitsland

Steengoed

Onder het materiaal bevinden zich diverse fragmenten van steengoed uit het Rijnland, met name uit Keulen, Frechen, Raeren en Westerwald. Het betreft vrijwel uitsluitend kannen. Enkele scherven zijn voorzien van reliëfversiering in de vorm van medaillons en appliques. Twee fragmenten zijn afkomstig van een baardmankruik met tekstband. De tekst laat zich op basis van vergelijkbare kannen reconstrueren: DRINCK:UND:EST:GODES:NIT:VERGEST. De S van VERGEST staat spiegelbeeldig afgebeeld, iets wat vaker voorkomt door een vergissing van degene die de mal gemaakt heeft.

Uit een complex met materiaal uit het einde van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw is een jeneverkruik van het type s2-fle-4 afkomstig. De kruik is voorzien van een stempel met tekst "BOLL & DUNLOP'S DISTILLEERDERIJ A°1821 ROTTERDAM" (cat.nr. 2).

Werra aardewerk

Werra-aardewerk is met slechts twee exemplaren vertegenwoordigd. Deze benaming wordt gebruikt voor een aardewerksoort die geproduceerd werd in het stroomgebied van de rivier de Werra in Duitsland tussen 1580 en 1630. De voornaamste vormen zijn borden en kommen. Daarnaast wordt de benaming gebruikt voor het aardewerk dat Dirk Claasz. Spiegel vanaf 1602 in Enkhuizen produceerde. In de jaren '70 van de vorige eeuw is een groot deel van zijn productieafval opgegraven. De producten zijn qua baksel en decoraties nauwelijks te onderscheiden van "echt" Werra aardewerk. Het is aannemelijk dat veel producten die in Hoorn en omgeving gevonden worden en die dateren na 1602 afkomstig zijn uit zijn werkplaats.

Het ene exemplaar is een bord van het type wa-bor-1 (cat.nr. 30). Dit is het meest voorkomende type. Het randmotief komt niet voor onder het opgegraven productieafval uit Enkhuizen. Het tweede exemplaar is vermoedelijk een beker of pot. Slechts een wand- en een randfragmentje zijn teruggevonden. Onder het productieafval uit Enkhuizen komen diverse afwijkende vormen voor, maar deze worden bij opgravingen slechts zelden gevonden.

Nederrijns aardewerk

In vondstcomplexen die dateren uit de 18^e eeuw (met name eerste helft) komt een aardewerksoort voor die aangeduid wordt als Nederrijns aardewerk. Kenmerkend zijn de eenvoudige decoraties in slib met concentrische cirkels, stippen en grof weergegeven vogels en andere motieven. Karakteristiek is daarnaast de rand die met een witte slib is geaccentueerd. In totaal zijn 3 randfragmenten en 5 wandfragmenten tot deze aardewerksoort te rekenen.

Aardewerk uit Italië

Italiaanse faience

Een beperkt aantal scherven is afkomstig uit Italië. In tal van plaatsen in Italië werd in de late middeleeuwen en vroege Nieuwe Tijd tinglazuuraardewerk (faience) geproduceerd. Op basis van

de baksels en decoratiewijzen zijn verschillende productieregio's en -plaatsen te onderscheiden. Onder het materiaal van de opgraving aan de Dorpsstraat bevinden zich enkele fragmentjes Ligurische *berrettino* faience, een fragment van een ploischotel in *compendiario*-stijl, een zoutvaatje in *compendiario*-stijl en fragmenten van een drietal producten uit Montelupo. De fragmentjes uit Ligurië betreffen zogenaamd Ligurisch blauw (in Italië *berrettino* genoemd). Beide zijden van deze aardewerksoort zijn voorzien van een lichtblauw tinglazuur met een donkerblauwe beschildering. Ligurisch blauw komt in Nederland hoofdzakelijk voor in vondstcomplexen uit de periode 1575 tot 1610.³⁴ De fragmenten zijn te klein om de soort decoratie vast te stellen. Het fragment dat beschilderd is in zogenaamde *compendiario*-stijl (schetsmatig) is afkomstig van een geplooid kom op standvoet (i-kom-, cat.nr. 35). De beschildering is uitgevoerd in geel, blauw en oranje. Omdat deze stijl voor het eerst in Faenza werd toegepast, worden de producten meestal aan Faenza toegeschreven. De meerderheid van de producten die in Nederlandse bodem wordt gevonden, is echter niet afkomstig uit Faenza, maar uit andere productieplaatsen en -regio's, waaronder Ligurië. Toeschrijving aan een specifieke productieplaats is voornamelijk niet mogelijk. Een afwijkende vorm is het zoutvaatje met geprofileerde wand en rechthoekig bakje (cat.nr. 36). We kunnen het vaatje dateren in de periode 1575-1625. Vrijwel identieke exemplaren zijn gevonden in Amsterdam en Grootebroek.³⁵ Zoutvaatjes komen weinig voor. Tafelzout was in die tijd nog een wat luxueuzer voedingsproduct.

De fragmenten van faience uit Montelupo zijn rijk versierd in opvallende kleuren. Ze zijn afkomstig van drie producten: twee kommen (i-kom-3) en (vermoedelijk) een *crespina* (geplooid kom op standring). Fragmenten van de i-kom-3 worden vaker gevonden in Noord-Holland. Een drietal archeologisch complete exemplaren staat afgebeeld in "Pottery produced and traded in North-West Europe 1350-1650". Het betreft diepe kommen met uitgebogen rand en een hoge geprofileerde standring. Ze worden ook wel aangeduid als fruitschaal of tazza. Er zijn twee varianten bekend. De eerste variant, die hier vertegenwoordigd is met één fragment (cat.nr. 33), kenmerkt zich door deels geschilderde en deels ingekraste bloemmotieven.³⁶ Een vrijwel identiek fragment is onlangs gevonden bij een opgraving in Enkhuizen.³⁷ Kommen die op deze wijze zijn gedecoreerd worden gedateerd in de periode 1560 tot 1600. De tweede variant is uitsluitend gedecoreerd met geschilderde florale motieven (grote bladeren en fruit). Een zestal fragmenten is afkomstig van een dergelijke kom (cat.nr. 34). Ze zijn helaas gedeeltelijk afgebladderd door vorstschade waardoor de decoratiemotieven niet goed meer te zien zijn. De kommen van deze variant worden iets later gedateerd dan de eerste variant, namelijk in de periode 1570 tot 1600.

Afb. 28 Fragmentje Montelupo (vermoedelijk van een *crespina*)

³⁴ Jaspers en Ostkamp 2006, 29

³⁵ Jaspers 2007, 215 (cat.nr. 128 en 129).

³⁶ Hurst, Neal en Van Beuningen 1986, 17 (fig. 4.8) en 19 (fig. 5.9).

³⁷ Jaspers en Ostkamp 2006, 76 (cat. 22).

Overig aardewerk

Industrieel aardewerk

Onder het vondstmateriaal uit de periode vanaf de 18^e eeuw bevinden zich fragmenten industrieel vervaardigd aardewerk. Als geen merken aanwezig zijn, is de productieplaats niet altijd vast te stellen. Aardewerk van deze categorie werd in diverse fabrieken in binnen- en buitenland vervaardigd. Het vormenspectrum omvat naast borden, kommen, koppen, kannen en diverse andere vormen. Slechts twee producten zijn vrijwel compleet. Beide zijn kleine schenkkannen (cat.nr. 37).

Europees porselein

Slechts één product van deze categorie is vermeldenswaard, namelijk een porseleinen pijp met op de kop een landschap in grijs. Dit type pijp werd geproduceerd in de periode 1800-1860.

Afb. 29 Porseleinen pijp

4.3.3 Metaal

4.3.3.1 Inleiding

Bij de opgraving zijn opvallend weinig metalen voorwerpen gevonden. Verspreid over het terrein zijn slechts 22 metaalvondsten gedaan, waarvan 21 afkomstig van de stort. Verreweg de grootste categorie wordt gevormd door munten, namelijk 11 stuks. Daarnaast zijn onder andere een vingerhoed (000-M12), een naairing (000-M15), een fragment van een tapkraan (000-M14), een loden spinsteentje (000-M13), een gespje (000-M17), een plaatje van een mesheft (000-M16) en een fragment met schaalverdeling van mogelijk een astrolabium (000-M18) gevonden. Alle metaalvondsten dateren uit de periode vanaf de 17^e eeuw (fase 4).

4.3.3.2 Munten

Van de 11 munten dateren 5 munten uit de periode 1600 tot 1800 (000-M01, 000-M03, 000-M07, 000-M08, 000-M11) en 6 munten uit de periode 1800 tot 1950 (000-M02, 000-M04, 000-

M05, 000-M06, 000-M09 en 000-M10). Deze tweede categorie wordt gevormd door centen van het koninkrijk der Nederlanden met dateringen 1828, 1878, 1883, 1920, 1941 en 1943 (zinken oorlogsmunt).

Demunten van de eerste categorie betreffen uitsluitend duiten: een duit van Groningen&Ommelanden uit 1684, een duit van Holland uit 1715, een duit van de stad Utrecht uit 1789, een duit van Friesland uit de periode 1600-1670 en een duit van Reckheim uit 1622. Deze laatste munt pretendeert volgens het opschrift in Friesland geslagen te zijn. Het betreft echter een kopie uit Reckheim. De tekst luidt FRICIR in plaats van FRISIA. De muntslag in Reckheim vond op grote schaal plaats waardoor deze imitatiemunten veelvuldig voorkomen.

4.3.3.3 Conclusie

Vanwege de geringe hoeveelheid metaalvondsten kunnen geen conclusies uit de samenstelling van het spectrum worden afgeleid. Een belangrijke constatering die wel gedaan kan worden is dat alle metaalvondsten dateren na 1600. Dit komt overeen met het beeld dat naar voren komt uit de analyse van de keramiek en kan daarmee teruggekoppeld worden naar de bewoningsgeschiedenis.

Afb. 30 Flesje firma J. Bijloos

4.3.5 Glas

In waterput S08 (1850-1925) is een grote hoeveelheid glazen flesjes gevonden (afb. 32). Alle flesjes zijn geproduceerd middels de techniek van de contactvorm. Dit is zichtbaar aan de naden op de producten.

Vijf flesjes zijn voorzien van de tekst "J. BIJLOOS DEN HAAG VOORH. ALKMAAR" (afb. 31). J. Bijloos had vanaf 1878 een fabriekje van Eau de Cologne aan het Vijvertje in Alkmaar. De overige flesjes zijn niet voorzien van teksten, maar kunnen op basis van de vorm gedetermineerd worden als parfum- en medicijnflesjes. Twee grote flessen van groen glas zijn cilindrische wijnflessen. Naast flesjes en wijnflessen zijn diverse glazen potjes en bekers aanwezig. Twee stoppen hebben toebehoord aan karaffen.

4.3.4 Leer

Bij de opgraving is slechts één object van leer gevonden, namelijk een kinderschoentje uit sloot S31. De datering van het schoentje komt overeen met de datering van de keramiek uit de sloot (1600-1650). Het schoentje heeft een samengestelde zool met verstevigde hak.

Afb. 31 Leren kinderschoentje

Afb. 32 Glasvondsten uit waterput S08

5 Synthese

De in het PvE (Programma van Eisen) gestelde onderzoeksvragen kunnen slechts ten dele worden beantwoord. Sporen die in direct verband te brengen zijn met bebouwing op het perceel zijn weinig aangetroffen. Hierdoor kunnen beperkt uitspraken gedaan worden over de aard van de oudste bebouwing. Een vergelijking met de oudste bebouwing in de binnenstad van Hoorn is eveneens slechts zeer beperkt mogelijk.

De oudste bewoningsfase op de opgravingslocatie kan gedateerd worden aan de hand van het vondstmateriaal dat in de sloten rondom het perceel is aangetroffen. Dit materiaal dateert uit de periode 1175-1225 (fase 1). Op het perceel heeft een boerderij gestaan. Een van de sporen is te interpreteren als een eenvoudige (plaggen)waterput. Anders sporen hangen samen met de constructie van de boerderij, maar een duidelijke structuur ontbreekt. In deze periode werden in natte gebieden de palen van de boerderijen op poeren of grondbalken geplaatst. Enkele kuilen hangen hiermee vermoedelijk samen en op basis daarvan kan de ligging van de boerderij globaal gereconstrueerd worden. In de reconstructie levert dit een boerderij van ruim 13 meter lang en 5 meter breed op. De lengte is gering vergeleken met boerderijen uit dezelfde periode in Holland en Utrecht, maar wel vergelijkbaar met de vroegste huizen die in de binnenstad van Hoorn zijn opgegraven (datering 1275-1325). Vermoedelijk heeft de boerderij op het perceel tot in de 14e eeuw bestaan, hoewel het vondstmateriaal uit de periode 1225-1400 (fase 2) zeer schaars is.

In de daaropvolgende periode, van 1400 tot 1600 (fase 3), is het perceel onbebouwd. Sporen en vondstmateriaal uit deze periode ontbreken vrijwel volledig. De sporen uit fase 1 en 2 zijn tijdens deze periode verspit en verploegd. Er is dus geen sprake van continuïteit van bewoning.

Vanaf ongeveer 1600 (fase 4) moet weer bebouwing op het terrein aanwezig zijn geweest gezien de grote hoeveelheid vondstmateriaal uit de eerste helft van de 17^e eeuw.

Het oudste erf was ongeveer 15,5 meter breed, oftewel 4 roeden. Dit is een maat die overeen lijkt te komen met de erven in de binnenstad van Hoorn uit dezelfde periode. In de loop van de tijd werd het erf verbreed. Al omstreeks 1225 werd de sloot aan de westkant gedempt en werd de meer westwaarts gelegen nog bestaande sloot de erfgrans en omstreeks 1650 werd de sloot aan de oostkant gedempt waarna de meer oostwaarts gelegen nog bestaande sloot de erfgrans werd. Het perceel dat ontstond was meer dan 40 meter breed.

Aan de Dorpsstraat van Zwaag heeft geen eerder archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Wel zijn in de loop van de jaren verschillende waarnemingen en vondstmeldingen gedaan. De terreinen liggen verspreid aan beide zijden van de Dorpsstraat:

1. Op een terrein ten zuidwesten van de hoek van de Dorpsstraat met de Zwaagmergouw werd door leden van de AWN-werkgroep in 1981 een kleine hoeveelheid aardewerk verzameld.³⁸ Het oudste materiaal dat werd aangetroffen, omvatte kogelpotaardewerk, Paffrath aardewerk, Pingsdorf aardewerk en Maaslands aardewerk. Opvallend is dat net als bij het onderzoek op het perceel Dorpsstraat 66 keramiek uit de periode 14^e en 15^e eeuw ontbreekt. Wel werd keramiek uit de 16^e en 17^e eeuw gevonden.
2. Op het perceel ten oosten van Dorpsstraat 98 is in 1981 een hoeveelheid keramiek uit de 12^e-13^e eeuw verzameld.³⁹ Ten oosten van deze plek werd in 1982 een waterput waargenomen die mogelijk uit dezelfde periode dateert.⁴⁰

---

³⁸ Van de Walle-van der Woude 1982, 222.

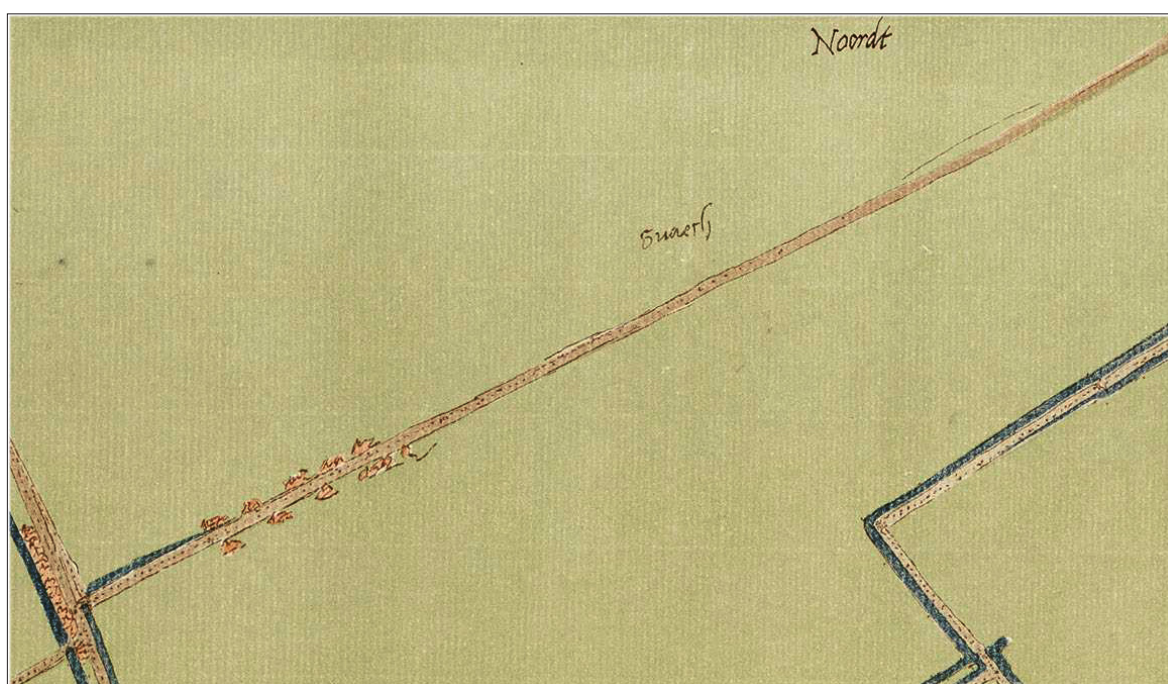
³⁹ Van de Walle-van der Woude 1982, 222. Van de Walle-van der Woude 1983, 220-221.

⁴⁰ Onderin de put werd een fragment van een steengoedkan uit de 14^e eeuw gevonden.

3. Kerk van Zwaag. De kerk dateert van oorsprong uit de 12^e eeuw (zie paragraaf 2.2.2)
4. In 2003 is op een aantal percelen ten noorden van de Dorpsstraat een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd.⁴¹ Hierbij zijn diverse sporen aangetroffen met keramiek uit de 12^e-13^e eeuw. Het betreft een aantal greppels, kuilen en paalsporen. Duidelijke sporen die met bebouwing in verband kunnen worden gebracht, zijn niet aangetroffen.

Opmerkelijk is dat bij de waarnemingen en opgravingen nauwelijks vondstmateriaal uit de 14^e tot 16^e eeuw is aangetroffen. Gecombineerd met de kaart van Van Deventer uit 1560, waarop alleen aan de westzijde (de kant van het Keern) van de Dorpsstraat enkele huizen zijn weergegeven (afb. 34), zou het beeld kunnen ontstaan dat Zwaag in die periode nauwelijks bewoning kende. Dit komt echter niet overeen met de geschreven bronnen zoals besproken bij de historische context (paragraaf 2.2.3). De Dorpsstraat van Zwaag kende over de volledige lengte verspreide bewoning. De kaart van Van Deventer is aan de noordoostkant nogal onbetrouwbaar. Niet alleen de bebouwing aan de Dorpsstraat is incompleet weergegeven, maar ook de kerk van Zwaag ontbreekt. Daarnaast is klooster Bethlehem aan de verkeerde kant van de Bangert getekend en ontbreekt bebouwing in Westerblokker volledig op de kaart. Van Deventer staat bekend om zijn nauwkeurige weergave van de bebouwing, maar heeft in het geval van Hoorn duidelijk enige steekjes laten vallen. Als we in ogenschouw nemen de grote hoeveelheid kaarten die hij in enkele jaren tijd heeft vervaardigd, wekt dit geen verbazing.

De ondervertegenwoordiging van materiaal uit de periode 14^e tot 16^e eeuw moet berusten op toeval. Uit de 17^e eeuw is wel vondstmateriaal van diverse locaties bekend. Uit die periode hebben we voor het eerst betrouwbare kaarten, zoals de kaart van Dou uit 1651-1654 (afb. 5), die als uitgangspunt bij verder archeologisch onderzoek kunnen fungeren.

Afb. 34 Kaart van Van Deventer

⁴¹ Standaardrapport 2004.

Het Deventer systeem

In het classificatiesysteem voor laat- en postmiddeleeuwse keramiek (het 'Deventer-systeem') worden de verschillende baksels met een code van een of twee letters of een letter en een cijfer weergegeven. De hoofdvormen worden aangeduid met drie letters.

In de keramiekcatalogus worden de volgende codes voor hoofdvormen gebruikt:

bak	bakpan	kop	kop
blo	bloempot	oli	olielamp
bor	bord	plo	ploischotel
fle	fles	pot	pot
gra	grape	vst	vuurstolp
kan	kan	zal	zalfpot
kog	kogelpot	zou	zoutvat
kom	kom		

Aan ieder object wordt een typecode toegekend die is opgebouwd uit de bakselcode, de hoofdvormcode en een volgnummer.

Opbouw catalogus:

- 1a inventarisnummer
- 1b vondstcomplex (complexdatering)
- 2 typecode
- 3 typedatering (indien mogelijk objectdatering)
- 4a grootste breedte zonder additieven / grootste hoogte zonder additieven (afgerond op 0.5 cm)
- 4b typeomschrijving
- 5a baksel
- 5b glazuur / kleur
- 5c beschrijving decoratie
- 5d divers
- 6a bodem
- 6b oor / steel
- 6c mate van compleetheid (compleet / vrijwel compleet / fragment)
- 7 functie / naam
- 8 productiecentrum
- 9 literatuur

6 Catalogus

1

- 1a HOO-DSZ05-029B-C01
- 1b sloot S004 (1175-1225)
- 2 s5-kan-1
- 3 1200-1250
- 4a 22 / 32.5
- 4b kan met geprofileerde rand, op standring
- 5a proto-steengoed
- 5b
- 5c
- 5d schenklip
- 6a geknepen standring
- 6b bandoor
- 6c vrijwel compleet
- 7 kan
- 8 Rijnland
- 9

2

- 1a HOO-DSZ05-033-C01
- 1b waterput S008 (1850-1925)
- 2 s2-fle-4
- 3 1850-1900
- 4a 8.5 / 29.5
- 4b cilindrische fles
- 5a steengoed met oppervlaktebehandeling
- 5b uitwendig zoutglazuur
- 5c
- 5d merk:
 BOLL & DUNLOP'S
 DISTILLEERDERIJ
 A°1821
 ROTTERDAM
- 6a standvlak
- 6b lintoor (ontbreekt)
- 6c vrijwel compleet
- 7 fles, jeneverkruijk
- 8 Westerwald
- 9

3

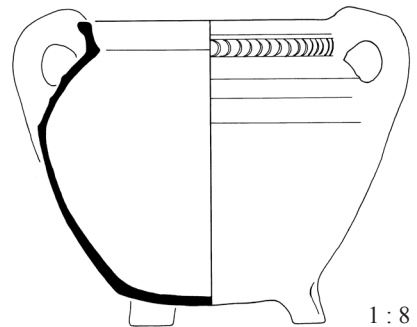
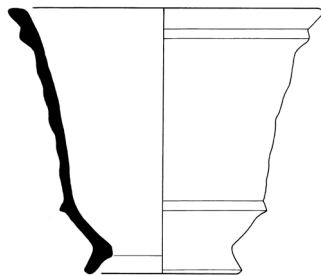
- 1a HOO-DSZ05-037-C05
- 1b sloot S004 (1175-1225)
- 2 kp-bak-2
- 3 1100-1325
- 4a 19 / 9
- 4b bakpan met naar binnen afgeschuinde rand en bolle bodem
- 5a kogelpotaardewerk
- 5b
- 5c
- 5d
- 6a bolle bodem
- 6b holle steel
- 6c fragment, compleet profiel
- 7 bakpan
- 8 lokaal / in de regio vervaardigd
- 9 Schrickx 2006, 157 (cat.nr. 10)

4

- 1a HOO-DSZ05-051-C01
- 1b kuil S030 (1600-1800)
- 2 r-bak-6
- 3 1700-1800
- 4a 28 / 7.5
- 4b bakpan met brede kraagrand
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b inwendig loodglazuur, uitwendig loodglazuur op rand
- 5c
- 5d schenklip
- 6a vlakke bodem
- 6b massieve platte steel
- 6c vrijwel compleet
- 7 bakpan
- 8 Bergen op Zoom ?
- 9

5

- 1a HOO-DSZ05-067-C01
- 1b sloot S039 (1500-1550)
- 2 r-bor-1
- 3 1500-1550
- 4a - / -
- 4b bord met holle spiegel, uitgebogen vlag en van buiten aangedrukte rand, op standlobben
- 5a roodbakkend aardewerk (sgraffito-aardewerk)
- 5b inwendig witte slib met loodglazuur
- 5c inkrassingen: geometrische motieven en tekstband ... bit v(oer ons) ...
- 5d
- 6a standlobben (ontbreken)
- 6b
- 6c fragment
- 7 bord
- 8 lokaal / in de regio vervaardigd
- 9

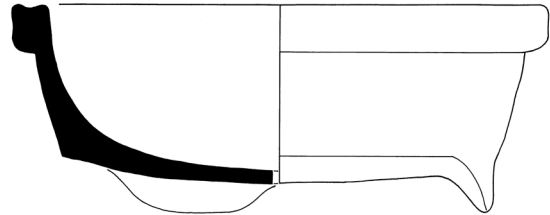
1 : 2

1 : 8

- 6**
 1a HOO-DSZ05-051-C02
 1b kuil S030 (1600-1800)
 2 r-bor-
 3 1600-1650
 4a - / -
 4b
 5a roodbakkend aardewerk
 (Noord-Hollands slibaardewerk)
 5b bovenzijde loodglazuur
 5c slibversiering en inkrassingen;
 jaartal 16..
 5d
 6a standlobben (ontbreken)
 6b
 6c fragment
 7 bord
 8 Noord-Holland
 9

- 7**
 1a HOO-DSZ05-069-C01
 1b overloop waterput S008
 2 r-blo-5
 3 1650-1750
 4a 16.5 / 19.5
 4b bloempot met scherpe knik
 bodem-wand en kraagrand, op
 standring
 5a roodbakkend aardewerk
 5b ongeglazuurd
 5c
 5d bodem uitgeveild om secundair
 te gebruiken als koppelstuk
 tussen aardewerken buizen
 (068-C01) en houten goot
 6a standring
 6b
 6c compleet
 7 bloempot
 8 lokaal / in de regio vervaardigd
 9 Clevis en Smit 1990, 176
 (cat.nr. 24)

- 8**
 1a HOO-DSZ05-066-C01
 1b vlakvondst (1550-1750)
 2 r-gra-34b
 3 1525-1600
 4a 36 / 32
 4b bolle grape met knik bodem-
 wand en kraagrand
 5a roodbakkend aardewerk
 5b inwendig loodglazuur, uitwen-
 dig loodglazuurvlekken op
 schouder
 5c duimindrukken onder rand
 5d onberoet
 6a drie poten (één poot ontbreekt)
 6b twee worstoren
 6c vrijwel compleet
 7 grape
 8 lokaal / in de regio vervaardigd
 9

9

- 1a HOO-DSZ05-050-C08
- 1b slootkant (1600-1900)
- 2 r-kan-
- 3 1650-1750
- 4a 17.5 / -
- 4b kan
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b in- en uitwendig loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a standring
- 6b één worstoor (incompleet)
- 6c fragment
- 7 kan
- 8 lokaal / in de regio vervaardigd
- 9

10

- 1a HOO-DSZ05-055-C01
- 1b sloot S031 (1575-1650)
- 2 r-oli-2
- 3 1550-1600
- 4a - / 12
- 4b olielamp met twee schalen, stam, ophangoog en geknikte rand
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b loodglazuur inwendig op beide schalen
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b verticaal ophangoog
- 6c fragment
- 7 olielamp
- 8 lokaal / in de regio vervaardigd
- 9

11

- 1a HOO-DSZ05-038-C07
- 1b afvalkuil S012 (1575-1700)
- 2 r-vor-6
- 3 1600-1700
- 4a 28.5 / 9.5
- 4b vorm met omgeslagen rand, op standlobben
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b inwendig witte slib met loodglazuur
- 5c gat in bodem
- 5d
- 6a drie standlobben (één standlob ontbreekt)
- 6b
- 6c fragment, compleet profiel
- 7 vorm, kaasvorm
- 8 lokaal / in de regio vervaardigd
- 9 Klijn 1995, 101
HOO-NWL03-048-C01

1 : 2

1 : 2

12

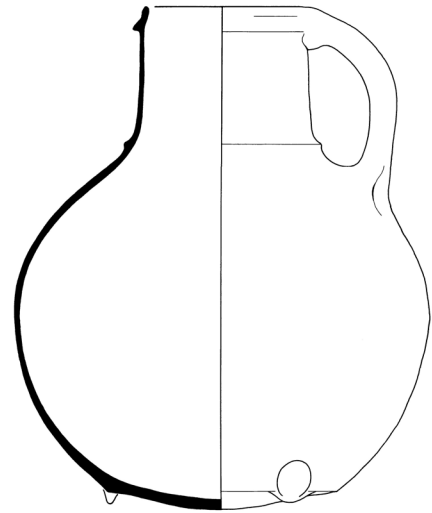
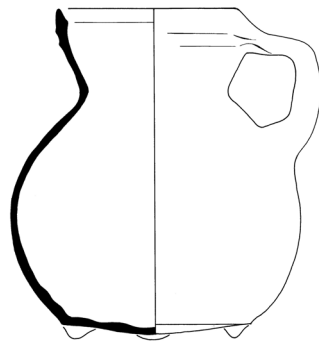
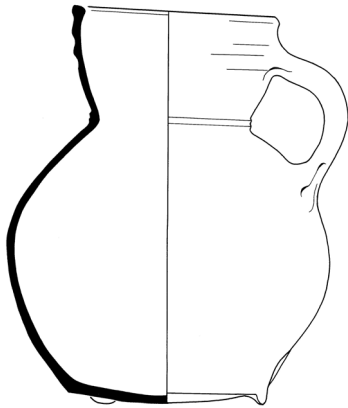
- 1a HOO-DSZ05-038-C02
- 1b afvalkuil S012 (1575-1700)
- 2 r-vst-
- 3 1475-1550
- 4a - / -
- 4b vuurstolp
- 5a roodbakkend aardewerk (sgraffito-aardewerk)
- 5b uitwendig witte slib met loodglazuur
- 5c inkrassingen: geometrische versiering
- 5d
- 6a
- 6b
- 6c fragment
- 7 vuurstolp
- 8 lokaal / in de regio vervaardigd
- 9

13

- 1a HOO-DSZ05-022-C02
- 1b ophogingslaag (1575-1650)
- 2 r-zal-3
- 3 1550-1650
- 4a 4.5 / 4.5
- 4b zalfpot met uitgebogen van boven afgeplatte rand, op standvlak
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b inwendig loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c compleet
- 7 zalfpot
- 8 lokaal / in de regio vervaardigd
- 9

14

- 1a HOO-DSZ05-065-C01
- 1b sloot S039 (1575-1625)
- 2 w-zal-1
- 3 1600-1700
- 4a 5 / 4.5
- 4b zalfpot met uitgebogen van boven afgeplatte rand, op standvlak
- 5a witbakkend aardewerk
- 5b inwendig loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c compleet
- 7 zalfpot
- 8 lokaal / in de regio vervaardigd
- 9

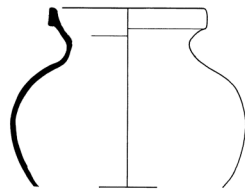
- 15**
 1a HOO-DSZ05-037-C01
 1b sloot S004 (1175-1225)
 2 wm-kan-2
 3 1175-1250
 4a 17 / 21
 4b kan met trechtersvormige hals en iets verdikte van boven afgeplatte rand
 5a wit Maaslands aardewerk
 5b loodglazuur op schouder aan schenkkant
 5c
 5d
 6a lensbodem met drie standlobjes
 6b bandoor
 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
 7 kan
 8 Maasland
 9

- 16**
 1a HOO-DSZ05-037-C02
 1b sloot S004 (1175-1225)
 2 wm-kan-2
 3 1175-1250
 4a 15.5 / 17.5
 4b kan met trechtersvormige hals en naar binnen afgeschuinde rand
 5a wit Maaslands aardewerk
 5b loodglazuur met koperoxide op schouder aan schenkkant
 5c
 5d bodem en wand sterk beroet
 6a lensbodem met drie standlobjes
 6b bandoor
 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
 7 kan
 8 Maasland
 9

- 17**
 1a HOO-DSZ05-046-C01
 1b sloot S021 (1175-1225)
 2 wm-kan-4
 3 1175-1225
 4a 22 / 26.5
 4b kan met cilindrische hals en dakvormige rand
 5a wit Maaslands aardewerk
 5b loodglazuur op schouder aan schenkkant
 5c ribbel op overgang schouder naar hals
 5d
 6a lensbodem met drie standlobjes
 6b bandoor
 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
 7 kan
 8 Maasland
 9

1 : 2

18

- 1a HOO-DSZ05-028-C01
- 1b ophogingslaag (1175-1225)
- 2 wm-kan-
- 3 1100-1200
- 4a - / -
- 4b kan met tuit
- 5a wit Maaslands aardewerk
- 5b loodglazuur op schouder
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b
- 6c fragment
- 7 kan
- 8 Maasland
- 9

19

- 1a HOO-DSZ05-029B-C03
- 1b sloot S004 (1175-1225)
- 2 wm-pot-3
- 3 1200-1300
- 4a 12.5 / -
- 4b pot met ingesnoerde hals en kraagrand
- 5a wit Maaslands aardewerk (grijze variant)
- 5b
- 5c
- 5d
- 6a lensbodem (ontbreekt)
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 pot
- 8 Maasland
- 9

20

- 1a HOO-DSZ05-055-C05
- 1b slootkant (1575-1650)
- 2 wa-bor-1
- 3 1580-1630
- 4a 28 / -
- 4b bord met smalle afgeronde kraagrand, op standvlak
- 5a Werra aardewerk
- 5b bovenzijde loodglazuur, onderzijde ongeglazuurd
- 5c ringeloorversiering
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c fragment
- 7 bord
- 8 Werra gebied
- 9 Bartels 1999, 775 (catnr. 876)
Van Gangelen en Lenting 1993, 176 (afb. 28)

21
 1a HOO-DSZ05-055-C02
 1b sloot S031 (1575-1650)
 2 m-bor-3
 3 1625-1650
 4a 32.5 / 4.5 / 11.5
 4b bord met knik spiegel-vlag en platte vlag
 5a Nederlandse majolica
 5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
 5c polychrome beschildering (blauw, geel en bruin); op spiegel: cupido met pijl en boog
 5d
 6a standring
 6b
 6c vrijwel compleet
 7 bord
 8 Noordelijke Nederlanden
 9

22
 1a HOO-DSZ05-038-C03
 1b afvalkuil S012 (1575-1700)
 2 m-bor-
 3 1625-1650
 4a - / - / 11
 4b bord
 5a Nederlandse majolica
 5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
 5c polychrome beschildering (blauw, geel en bruin); op spiegel: cupido met pijl en boog
 5d
 6a standring met doorboring
 6b
 6c fragment
 7 bord
 8 Noordelijke Nederlanden
 9

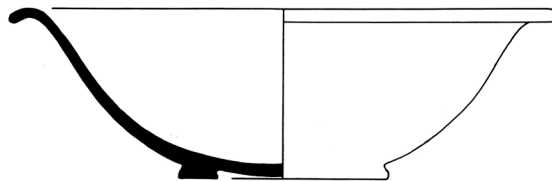
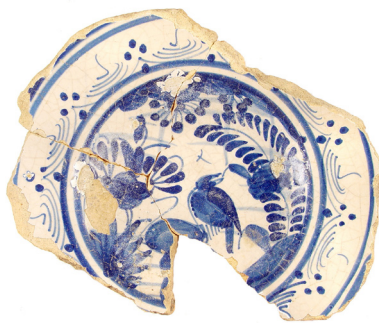
23
 1a HOO-DSZ05-050-C02
 1b slootkant (1600-1900)
 2 m-bor-
 3 1625-1650
 4a - / - / 11.5
 4b bord
 5a Nederlandse majolica
 5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
 5c blauwe beschildering; op spiegel: cupido met pijl en boog
 5d
 6a standring met doorboring
 6b
 6c fragment
 7 bord
 8 Noordelijke Nederlanden
 9

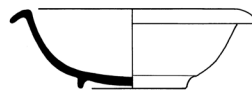
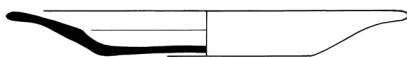
24
 1a HOO-DSZ05-050-C03
 1b slootkant (1600-1900)
 2 m-bor-3
 3 1600-1650
 4a 34 / 5.5 / 11
 4b bord met knik spiegel-vlag en platte vlag
 5a Nederlandse majolica
 5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
 5c blauwe beschildering; op spiegel: Chinese tuin met vogel op rots
 5d
 6a standring met doorboring
 6b
 6c fragment
 7 bord
 8 Noordelijke Nederlanden
 9

25
 1a HOO-DSZ05-050-C01
 1b slootkant (1600-1900)
 2 m-bor-5
 3 1600-1650
 4a 25 / 3.5 / 10
 4b bord met vloeiende overgang spiegel-vlag en uitgebogen rand, op standring
 5a Nederlandse majolica
 5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
 5c blauwe beschildering; op spiegel: Chinees motief, Wan-Li rand
 5d
 6a standring met doorboring
 6b
 6c vrijwel compleet
 7 bord
 8 Noordelijke Nederlanden
 9

26
 1a HOO-DSZ05-022-C03
 1b vlakvondst (1575-1650)
 2 m-bor-5
 3 1600-1650
 4a 32.5 / 6.5 / 11.5
 4b bord met vloeiende overgang spiegel-vlag en uitgebogen rand, op standring
 5a Nederlandse majolica
 5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
 5c polychrome beschildering (blauw, oranje, geel, groen); op spiegel: tulp, kabelrand
 5d
 6a standring
 6b
 6c fragment
 7 bord
 8 Noordelijke Nederlanden
 9

27	28	29
1a HOO-DSZ05-038-C04	1a HOO-DSZ05-025-C01	1a HOO-DSZ05-066-C02
1b afvalkuil S012 (1575-1700)	1b vlakvondst (1700-1750)	1b bovenlaag
2 m-bor-	2 m-kom-6	2 m-kom-6
3 1600-1650	3 1700-1750	3 1600-1650
4a - / - / 12	4a 29 / 9 / 11	4a 16 / 5 / 9
4b bord	4b kom met uitgebogen rand, op standring	4b kom met uitgebogen rand, op standring
5a Nederlandse majolica	5a Nederlandse majolica	5a Nederlandse majolica
5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur	5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur	5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
5c blauwe beschildering; op spiegel: Chinese tuin met vogel op rots	5c blauwe beschildering; op spiegel: landschap met boerderij en bomen	5c polychrome beschildering (blauw, groen, geel, oranje); op spiegel: Chinese tuin met vlinder
5d	5d	5d
6a standring met doorboring	6a lage standring	6a standring
6b	6b	6b twee vormoren (ontbreken)
6c fragment	6c vrijwel compleet	6c fragment
7 bord, 'pannenkoekenbord'	7 kom	7 kom
8 Noordelijke Nederlanden	8 Friesland ?	8 Noordelijke Nederlanden
9	9	9

30

- 1a HOO-DSZ05-059-C02
- 1b vlakvondst (1600-1800)
- 2 f-bor-2
- 3 1625-1700
- 4a 21 / 2.5 / 11.5
- 4b bord met knik spiegel-vlag, op standvlak
- 5a Nederlandse faience
- 5b tinglazuur
- 5c blauwe beschildering; op spiegel: floraal motief
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 bord
- 8 Noordelijke Nederlanden
- 9

31

- 1a HOO-DSZ05-059-C04
- 1b vlakvondst (1600-1800)
- 2 f-kom-3
- 3 1650-1750
- 4a 13 / 4 / 6
- 4b kom met uitgebogen rand, op standring
- 5a Nederlandse faience
- 5b tinglazuur
- 5c witte faience ('Delfts wit')
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 kom
- 8 Noordelijke Nederlanden
- 9

32

- 1a HOO-DSZ05-050-C05
- 1b slootkant (1600-1900)
- 2 f-plo-2
- 3 1650-1750
- 4a 13 / 3 / 4
- 4b plooischotel met platte spiegel, knik spiegel-vlag en geplooid vlag, op standring
- 5a Nederlandse faience
- 5b tinglazuur
- 5c witte faience ('Delfts wit')
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 plooischotel
- 8 Noordelijke Nederlanden
- 9 Schrickx 2006, 180 (cat.nr. 77)

33

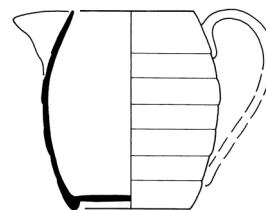
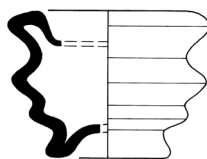
- 1a HOO-DSZ05-059-C03
- 1b ophogingslaag (1600-1800)
- 2 i-kom-3
- 3 1560-1600
- 4a - / -
- 4b diepe afgeronde kom met uitgebogen rand, op standvoet
- 5a Italiaanse majolica
- 5b tinglazuur
- 5c polychrome beschildering (blauw, geel en oranje); op buitenzijde: deels geschilderde en deels ingekraste florale motieven
- 5d
- 6a standvoet (ontbreekt)
- 6b
- 6c fragment
- 7 kom, fruitschaal (tazza)
- 8 Italië, Montelupo
- 9 Jaspers en Ostkamp 2006, 76
Tekening naar: Hurst, Neal en Van Beuningen 1986, 19

34

- 1a HOO-DSZ05-022-C04 (+055-C04)
- 1b vlakvondst (1575-1650)
- 2 i-kom-3
- 3 1570-1600
- 4a - / -
- 4b diepe afgeronde kom met uitgebogen rand, op standvoet
- 5a Italiaanse majolica
- 5b tinglazuur
- 5c polychrome beschildering (blauw, geel, oranje, groen en paars); op buiten- en binnenzijde: florale motieven
- 5d
- 6a standvoet (ontbreekt)
- 6b
- 6c vier fragmenten
- 7 kom, fruitschaal (tazza)
- 8 Italië, Montelupo
- 9 Tekening naar: Hurst, Neal en Van Beuningen 1986, 20

1 : 2

35

- 1a HOO-DSZ05-055-C06
- 1b sloot S031 (1575-1650)
- 2 i-plo-3
- 3 1575-1625
- 4a - / -
- 4b komvormige plooischtel, op standvoet
- 5a Italiaanse faience
- 5b tinglazuur (zeer dik en romig)
- 5c polychrome (blauw, geel en oranje) aigretterand
- 5d
- 6a standvoet (ontbreekt)
- 6b
- 6c fragment
- 7 plooischtel
- 8 Italië
- 9 Bartels 1999, 837 (cat.nr. 1109)

36

- 1a HOO-DSZ05-050-C04
- 1b slootkant
- 2 i-zou-2
- 3 1575-1625
- 4a 10.5 / 7.5 / 6.5
- 4b zoutvat met meerledig geprofileerde wand en rechthoekige bak
- 5a Italiaanse faience
- 5b tinglazuur
- 5c polychrome (blauw, geel en oranje) aigretterand
- 5d
- 6a standvoet (rond gat in bodem)
- 6b
- 6c fragment, compleet profiel
- 7 zoutvat
- 8 Italië
- 9 Jaspers 2007, 215 (cat.nr. 128)

37

- 1a HOO-DSZ05-035-C02
- 1b kuil S011 (1600-1850)
- 2 iw-kan-6
- 3 1800-1900
- 4a 9.5 / 10.5
- 4b tonvormige kan met rechte rand, op standring
- 5a industrieel wit
- 5b loodglazuur
- 5c geheel wit
- 5d tuit
- 6a standring
- 6b vormoor (incompleet)
- 6c vrijwel compleet
- 7 kan
- 8
- 9

Literatuurlijst

Alders, G.P., 1985: *Keramik van vóór 1248, afkomstig uit een dobbe te Hensbroek (N-H)*. *Westerheem* 34, 229-232.

Bartels, M., 1999: *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort.

Beenakker, J., 1998: *Van rentersluze tot strijkmolen. De waterstaatsgeschiedenis en landschapsontwikkeling van de Schager- en Nedorperkoggen tot 1653*, Alphen aan den Rijn.

Besteman, J.C. en A. J. Guiran, 1986: De middeleeuwse bewoningsgeschiedenis van Noord-Holland boven het IJ en de ontginning van de veengebieden. Opgravingen in Assendelft in perspectief. In: M.C. van Trierum en H.E. Henkes (red.), *Rotterdam Papers V*, 183-212.

Besteman, J.C., 1988: 'The history of medieval settlement in North Holland and the reclamation of the peat areas in archaeological perspective' in: P. Murphy en C. French (red.), *The Exploitation of Wetlands*, Oxford, 327-368.

Besteman, J.C., 1990: 'North-Holland AD 400-1200: turning tide or tide turned?' in: J.C. Besteman, J.M. Bos en H.A. Heidinga (red.), *Medieval archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht, 91-120.

Clevis, H. en M. Smit, 1990: *Verscholen in vuil. Archeologische vondsten uit Kampen 1375-1925*, Kampen.

Gangelen, H. van en J.J. Lenting, 1993: 'Ongeglazuurd aardewerk en loodglazuuraardewerk' in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing, *Schans op de Grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*, Sellingeren, 167-236.

Goubitz, O., C. van Driel-Murray en W. Groenman-van Waateringe, 2001: *Stepping through time. Archaeological Footwear from Prehistoric Times until 1800*, Zwolle.

Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk. Vormontwikkeling en decoratie van gebruiksaardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom*, Waalre.

Hartog, E. den, 2002: *De oudste kerken van Holland, van kerstening tot 1300*, Utrecht.

Heussen, H. F. van (vertaald door H.R. van Rijn), 1721: *Oudheden en gestichten van Kennemerland, Amstelland, Noordholland en Westvriesland*, Leiden.

Hurst, Neal en Van Beuningen, 1986: *Pottery produced and traded in North-West Europe 1350-1650*, Rotterdam.

Jaspers, N.L. en S. Ostkamp, 2006: Het aardewerk uit de opgraving. In: P.C. de Boer red., *Bodemvondsten uit de Boerenhoek. Enkhuizen, opgraving "De Baan" (fase 2). ADC rapport 452*, Amersfoort.

Jaspers, N. L., 2007: *Schoon en werkelijk aangenaam. Italiaanse importkeramiek uit de 16de en 17de eeuw in Nederlandse bodem* (doctoraalscriptie).

Klijn, E.M.C.F., 1995: *Loodglazuuraardewerk in Nederland. De collectie van het Nederlands Openluchtmuseum*, Arnhem.

Klooster, O. van der, 2001: De Sint Maartenscultus en de Sint Maartenskerk in Zwaag. In: *Heem-schut*.

Kok, H.J., 1958: *Enige patrocinia in het middeleeuwse bisdom Utrecht*, Assen.

Lesger, C.M., 1990: *Hoorn als stedelijk knooppunt. Stedensystemen tijdens de late middeleeuwen en vroeg-modernetijd*, Hilversum.

Mieris, F. van, 1753: *Groot charterboek der Graaven van Holland, van Zeeland en heeren van Vriesland*, 4 dln, Leiden.

Numan, A.M., 2005: *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen*, Zutphen.

Ostkamp, S., 2004: 'Tortelduiven en vlamme harten. Huwelijksymboliek op zilver en aardewerk uit Alkmaar tussen 1575 en 1675' in: P. Bitter e.a. (red.), *De verborgen stad. Archeologisch onderzoek naar 750 jaar wonen in Alkmaar*, Amsterdam, 112-155.

Sanke, M., 2001: Gelben Irdenware. In: H. Lüdtkke en K. Schietzel (red.), *Handbuch zur mittelalterliche Keramik in Nordeuropa*. Schriften des Archäologischen Landesmuseums 6, Neumünster, 271-428 en 1646-1699.

Schrickx, C.P., 2006: *Het onderzoek op het terrein van de voormalige Winston bioscoop te Hoorn (campagne 2004). De opgraving op de percelen Grote Noord 4 en 6*, Hoorn.

Smit, H.J., 1924-1929: *De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwsche huis*, 2 dln, Werken uitgegeven door het historisch genootschap gevestigd te Utrecht derde serie 46 en 54, Utrecht.

Velius, T., 1740: *Chronijk van Hoorn* (4de druk met aantekeningen van S. Centen) Hoorn.

Verhoeven, A.A.A., 1990: Ceramics and economics in the Low Countries AD 1000-1300. In: J.C. Besteman, J.M. Bos en H.A. Heidinga (red.), *Medieval Archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht, 265-281.

Verhoeven, A., 1998: *Middeleeuws gebruiks aardewerk in Nederland (8ste-13de eeuw)*. Amsterdam Archaeological Studies 3, Amsterdam.

Walle-van der Woude, T.Y. van de, 1982: 'Hoorn: Zwaag' in: archeologische kroniek over 1981, *Westerheem*.

Walle-van der Woude, T.Y. van de, 1983: 'Hoorn' in: archeologische kroniek over 1982, *Westerheem*.

Waslander, C.T., 1993: "Dekselse graven: Noordnederlandse grafsculptuur in de elfde en twaalfde eeuw". In: R. M. Heeringa e.a. red., *Het tweede leven van onze doden. Nederlandse Archeologische Rapporten 15*, Amersfoort, 75-85.

Lijst van afbeeldingen, tabellen en figuren

Afb. 1	Opgraving perceel Dorpsstraat 66	5
Afb. 2	Kadasterkaart gemeente Hoorn met onderzoekslocatie	6
Afb. 3	Kadasterkaart 1823 met de opgravingslocatie	7
Afb. 4	Fasering ontginningen van Drechterland	10
Afb. 5	Kaart van Johannes Dou 1651-1654 met daarop de opgravingslocatie	15
Afb. 6	Puttenkaart	17
Afb. 7	Allesporenkaart met locaties profielen AB en CD	18
Afb. 8	Profielen AB en CD	18
Afb. 9	Werkput IX met sloot S39	19
Afb. 10	Kuil (plaggenwaterput) S17	20
Afb. 11	Mestkuil S24	20
Afb. 12	Waterput S04	22
Afb. 13	Overloop van waterput S04	22
Afb. 14	Aardewerken buis met bloempot als koppelstuk	22
Afb. 15	Straatje S26 langs sloot	23
Afb. 16	Vloer van keien S11	23
Afb. 17	Allesporenkaart fase 1 en 2	24
Afb. 18	Allesporenkaart fase 4	25
Afb. 19	Het verzamelen van het vondstmateriaal	26
Afb. 20	kp-kog-6 (V037)	28
Afb. 21	kp-kog-1	29
Afb. 22	kp-kog-2	29
Afb. 23	kp-kog-4	29
Afb. 24	Pingsdorf-aardewerk	30
Afb. 25	Kannen van Maaslands wit aardewerk	32
Afb. 26	Maaslands wit aardewerk	33
Afb. 27	Aardewerken buis	34
Afb. 28	Fragmentje Montelupo	37
Afb. 29	Porseleinen pijp	38
Afb. 30	Flesje van firma J. Bijloos	39
Afb. 31	Kinderschoentje	39
Afb. 32	Glasvondsten uit waterput S08	40
Afb. 33	Kaart van Van Deventer	42
Tab. 1	Aantal fragmenten en percentages keramieksoorten fase I	26
Tab. 2	Verhouding kogelpottypes in MAE	27
Tab. 3	Verhouding versieringswijzen kogelpotaardewerk in MAE	27
Tab. 4	Gemiddelde diameter per kogelpottype in MAE	27
Fig. 1	Percentages keramieksoorten fase I op basis aantal randfragmenten (N=136)	27

Bijlage 1: KERAMIEK

V	fase	complex	compl.dat.	materiaal	C	vorm	typenr.	rand	overig	tot.	MAE	typedat.	opmerkingen
000	III	stort	1600-1650	majolica	C01	bord	m-bor-	1	0	1	1	1600-1650	blauw; spiegel; vaas met bloemen; rand ontbreekt
001	III	ophogingslaag	1550-1700	steengoed 2 roodbakkend		indet bord		0 0	2 1	2 1	1 1	1500-1600	horen bij elkaar fragment bord met slibboogversiering
				witbakkend		indet		0	2	2	0	1550-1600	
				faience		bord		0	1	1	1	1625-1750	
003	III	ophogingslaag	1300-1600	kogelpotaw roodbakkend		wandtegel kogelpot vuurklok		1 0 0	1 0 1	1 1 1	1 1 1	<1350	ongegl., binnenzijde beroet, standlob 1 pootfragment
004	III	ophogingslaag	1500-1600	roodbakkend		indet		1	2	3	1		ongeglazuurd
						bakpan		1	0	1	1		
						koni/kop		0	1	1	1		
						indet		0	2	2	0		
007	II	stort	1400-1550	roodbakkend		indet		0	1	1	1		ongeglazuurd, binnenzijde beroet (vuurklok?)
008	III	stort	1500-1600	roodbakkend		indet		1	3	4	2		1 pootfragment, 1 oorfragment
009	III	ophogingslaag	1550-1650	steengoed 2 roodbakkend		indet		0	1	1	1		standringfragment
014	I	sloot S002	<1225	kogelpotaw	C01	bord bakpan kogelpot kogelpot	kp-kog-	1 1 1 3	0 0 0 28	1 1 1 31	1 1 1 3	1580-1650 <1350	Noord-Hollands slibaw, kabelrand afgeplatte rand, holle steel afgebroken complete bovenkant kogelpotje 2 wandfragm. met vingerveeg loodglazuur
				Maaslands Pingsdorf		indet kogelpot		0 1	1 0	1 1	1 1	<1200	
				Paifraith		indet		0	2	2	1		
015	III	ophogingslaag	1450-1800	steengoed 1 steengoed 2 roodbakkend		kogelpot drinkschaal indet bakpan bord indet	s1-dri-2	1 0 0 2 1 0	1 0 1 0 1 0	2 1 1 2 1 1	1 1 1 2 1 1	<1300 1350-1450	met slibboogversiering

016	I	woonniveau	faience Pingsdorf	wandtegel indet	2	0	2	2	1700-1800	paarse beschildering
018	I	sloot S004	kogelpotaw kogelpotaw Pingsdorf Paifraith faience	kogelpot kogelpot kogelpot kogelpot bord wandtegel	0 0 0 2 2 3	0 3 2 1 2 4	1 3 2 1 2 3	1 1 2 1 1 3	<1200 <1350 <1350 <1200 <1300 1650-1750 1700-1800	opspit zeer kleine fragmentjes standingfragment fragment met paarse beschildering
020	III	ophogingslaag	Nederrijns aw pijpaarde roodbakkend	bord pijpenkop bakpan bord pot bord wandtegel	1 1 1 1 1 2 2	1 0 0 1 0 1 1	1 1 1 1 1 3 3	2 1 1 1 1 3 3	1650-1700 1600-1700 1580-1650 1625-1750 1650-1750	dubbelconisch, merkloos toegevouwen steel Noord-Hollands silbaw
021	III	stort	faience	bord	2	1	2	1	1650-1750	opspit
022	III	ophogingslaag	kogelpotaw roodbakkend	kogelpot bakpan bord bord kop zaalfpot indet	1 1 2 2 1 1 3	3 2 2 0 0 0 22	4 3 4 2 1 1 25	1 1 1 1 1 1 3	<1350 1650-1750 1550-1650 1550-1650 1600-1650	spiegel: witte silb + loodgl., vlag: S-vormige silb standing, oor compleet 3 oorfragm., 2 pootfragm., 1 standingfragm.
023	III	ophogingslaag	majolica faience Italiaans faience roodbakkend	bord bord bord wandtegel tazza bakpan grape grape grape grape indet bakpan	1 0 0 0 2 0 1 1 1 3 1 5 9 4 1	2 1 1 1 2 1 3 1 1 5 9 4 1	4 2 1 1 2 1 1 4 1 2 4 10 7 1	1 1 1 1 1 1 1 1 1 6 1 1 7 1	1600-1625 1700-1800 1700-1800 1700-1800 1700-1800 1700-1800	sterk verweerde fragmenten wijde ondiepe grape, scherpe knik bodem-wand, poten wijde ondiepe grape, scherpe knik bodem-wand, poten fragment met drie poten, sterk verweerd fragment met oor en poot, binnenzijde bodem groen

038	III	afvalkuil S012	1575-1700	Maaslands	C01 kan	1	0	1	1	1175-1225	compleet, loodglazuur
					C02 kan	1	0	1	1	1175-1225	compleet, loodglazuur + koperoxide
					C03 kan	1	5	6	1	1175-1225	fragmentarisch, loodglazuur, 14 fragmenten uit V046
					C04 kan	1	0	1	1	1175-1225	incompleet, loodglazuur
					C05 bakpan	1	0	1	1		bakpan met holle steel
					C06 bakpan	1	1	2	1		incomplete bakpan met holle steel
						1	0	1	1		holle steel van een bakpan
						0	883	883	0		wandfragm. meest klein, 10 fragm. bezemstreek
						9	0	9	8		standingfragmenten waarvan 4 compleet
						28	46	74	25		vierkante randen, 49 fragm. bezemstreek
						14	17	31	9		gefacetteerde randen, 1 fragm. bezemstreek
						1	0	1	1		manchetrand
					C01 kan	0	1	1	1	1525-1575	reliefversiering: acanthusbladeren, medaillons en tekstband
						0	1	1	1		halsfragment kan met reliefversiering
						0	2	2	1		opspit
						1	0	1	1		
						0	1	1	1		
						1	0	1	1		
					C02 vuurstolp	1	0	1	1	1475-1550	sgraffito
						12	9	21	7		4 stelen
						0	1	1	1		Noord-Hollands slijbaw
						1	0	1	1		
						1	0	1	1		
						1	0	1	1		
					C06 grape	1	0	1	1		binnenzijde loodglazuur + koperoxide
					C07 kaasvorm	6	4	10	2	1600-1700	binnenzijde witte slijb + loodgl., standlobben, gat in bodem
						1	0	1	1		Noord-Hollands slijbaw
						4	0	4	2		2 oren
						1	0	1	1		ongeglazuurd
						1	2	3	1		horizontaal oor, poot
						3	0	3	2		
						74	361	435	18		fragm.: 33 oor, 13 poot, 18 standing; 2 randen met duimdrukken
						6	3	9	5		1 toegevoegen steel
						1	0	1	1		klein fragmentje
						0	1	1	1		
						1	20	21	2		

063	I	kuil S041	<1350	Maaslands kogelpotaw	indet		0	2	2	1	1	1 fragment met loodglazuur
065	III	sloot S039	1575-1625	steengoed 2 roodbakkend witbakkend	kogelpot indet bord		3 0 1	11 1 0	14 1 1	1 1 1	<1350	standvoet fragment met silbboogversiering
064	I		1175-1225	Italiaans faience steengoed 5 kogelpotaw	C01 zalfpot bord kan bakpan kogelpot	w-zal-1	1 0 0 1 0 10	0 2 1 0 47	2 1 1 1 1 57	1 1 1 1 1 10	1500-1600 1600-1700 1575-1625 1225-1275	compleet Ligurisch aardewerk grote standring
066	III	bovenlaag	1550-1750	Pingsdorf kogelpotaw steengoed 2 roodbakkend witbakkend majolica	indet bakpan kogelpot pispot grape indet zalfpot		0 1 1 1 1 0	3 0 0 0 0 1	3 1 1 1 1 1	2 1 1 1 1 1	<1350 <1350 1700-1800 1525-1575 1600-1700 1600-1650	1 standringfragment opsplit opsplit Westenwald duimdrukken onder rand bodemfragment kom met oren, polychroom, Chinese tuin, Wan-Li-rand
067	III	sloot S039	1500-1550	steengoed 2 roodbakkend	C02 kom bord indet indet bakpan bord bord	m-kom-6	1 1 1 1 0	0 1 1 1 1	1 2 2 2 1	1 2 2 2 1	1475-1550 1650-1700	fragment sgraffio fragment met silbboogversiering secundair gebruikt als koppelstuk tussen buizen en houten goot
068	III			roodbakkend	C01 bloempot	r-bor-1	1	0	1	1		
069	III			roodbakkend	C01 buis	r-blo-5	1	0	1	1		
							674	2828	3502	632		

Bijlage 2: METAAL

V	fase	complex	complexdat.	materiaalsoort	M	vorm	aantal	afmetingen	typedat.	opmerkingen
000	II	los	1600-1950	koper	M01	munt	1	22	1789	duit stad Utrecht
				zink	M02	munt	1	17	1943	1 cent oorlogsmunt
				koper	M03	munt	1	22	1715	duit Holland
				koper	M04	munt	1	19	1920	1 cent Nederland
				koper	M05	munt	1	22	1828	1 cent Nederland
				koper	M06	munt	1	19	1878	1 cent Nederland
				koper	M07	munt	1	20	1622	duit Reckheim (hagenmunterij), imitatie van duit Friesland
				koper	M08	munt	1	21	1600-1670	duit Friesland
				koper	M09	munt	1	19	1883	1 cent Nederland
				koper	M10	munt	1	19	1941	1 cent Nederland
				koper	M11	munt	1	20	1684	duit Groningen & Ommelanden
				messing	M12	vingerhoed	1	21/26		
				messing		indet	1	18		knoop?
				messing/ijzer		knopje	1	18/12		modern
				messing		ring	1	44		gordijnring?
				messing		indet	1	51/10		
				messing		ring	1	23		
				lood		indet	1	40/35		
				messing		indet	1	29/23		plaatje met PATENT
				messing		ring	1	30		
				lood	M13	spinsteentje	1	17/77		
				lood		indet	1	28		rond loden plaatje
				messing		ring	1	31		gordijnring?
				messing	M14	tapkraan	1	50/30		fragment van de kraan van een tapkraan
				messing	M15	naairing	1	18/13		
				messing	M16	mesheft	1	17/15		plaatje van een mesheft met geom. versiering
				messing	M17	gesp	1	20/15		angel ontbreekt
				lood		dop	1	18/7		loden dopje
				messing	M18		1	30/28		zakzonnewijzer
038	II	afvalkuil S012	1575-1700	lood/glas	M01	dop	1	31/21		loden dop van een glazen fles
							22			

Bijlage 3: GLAS

V	fase	complex	complexdat.	G	vorm	vorm (alt.)	typenr.	rand	overig	totaal	MAE	typedat.	opmerkingen			
033	III	beerput S08	1850-1925	G06	beker		gi-bek-	1	0	1	1		conische beker op standing			
				G01	fles		gi-fle-59	1	0	1	1	1		contactvorm		
				G02			gi-fle-61	1	0	1	1	1		contactvorm		
				G03			gi-fle-80	1	0	1	1	1		contactvorm		
				G04		medicijnflesje	gi-fle-50	1	0	1	1	1		persvorm		
				G05		parfumflesje	gi-fle-	1	0	1	1	1		contactvorm		
				G09			gi-fle-	1	0	1	1	1		contactvorm, plastic dop		
				G10			gi-fle-64	1	0	1	1	1		als G01 en G12		
				G11			gi-fle-59	1	0	1	1	1		als G01 en G11		
				G12			gi-fle-59	1	0	1	1	1		contactvorm, plastic dop		
				G13			gi-fle-14	1	0	1	1	1		als G14, G16 en G17		
				G14			gi-fle-	1	0	1	1	1		als G14, G15 en G17		
				G15			gi-fle-	1	0	1	1	1		als G14, G15 en G16		
				G16			gi-fle-	1	0	1	1	1		contactvorm, plastic dop		
				G17			gi-fle-	1	0	1	1	1		contactvorm, J.BYLOOS DEN HAAG VOORH. ALKWAAR		
				G18			gi-fle-51	1	0	1	1	1		contactvorm, J.BYLOOS DEN HAAG VOORH. ALKWAAR		
				G20			eau de cologne-fles				gi-fle-51	1	0	1	1	contactvorm, J.BYLOOS DEN HAAG VOORH. ALKWAAR
				G21			eau de cologne-fles				gi-fle-51	1	0	1	1	contactvorm, J.BYLOOS DEN HAAG VOORH. ALKWAAR
G22			eau de cologne-fles				gi-fle-51	1	0	1	1	contactvorm, J.BYLOOS DEN HAAG VOORH. ALKWAAR				
G23			eau de cologne-fles				gi-fle-51	1	0	1	1	contactvorm, J.BYLOOS DEN HAAG VOORH. ALKWAAR				
G24			wijnfles				gi-fle-27	1	0	1	1	contactvorm, J.BYLOOS DEN HAAG VOORH. ALKWAAR				
G25			wijnfles				gi-fle-	1	0	1	1	Ste BADOIT				
G07		pot					gi-	1	0	1	1	contactvorm, laag potje met schroefdraad				
G08							gi-	1	0	1	1	contactvorm				
G19							gi-	1	0	1	1	contactvorm, potje met schroefdraad				
G26		stop					gi-sip-	1	0	1	1	stop voor een karaf				
G27							gi-sip-	1	0	1	1	stop voor een karaf				
045	III	beerput S08	1850-1925	G01	fles	eau de cologne-fles	gi-fle-51	1	0	1	1	contactvorm, J.BYLOOS DEN HAAG VOORH. ALKWAAR				
048	III	sloot			buisje			1	0	1	1	1 ziel en 1 hals				
050	III	slootkant	1600-1900		fles			1	3	4	1	voet met pontilmerk				
052	III	slootkant	1600-1800		vensterglas			0	2	2	1	contactvorm				
060	III	vlakvondst	1850-1900	G01	vaas		gi-vaa-	1	0	1	1					
				G01	fles	medicijnflesje	gi-fle-50	1	0	1	1					

Bijlage 4: LEER

V fase	complex	compl.dat.	L	vorm	onderdeel	typenr.	maat	leersoort	fragm.	MAE	opmerkingen
III	sloot S032		L01	schoen	bovenleer, zool			rund/kalf		1	kinderschoen

In 2005 heeft op het perceel Dorpsstraat 66 in Zwaag (gemeente Hoorn) een opgraving plaatsgevonden. Hierbij zijn sporen van bewoning vanaf het einde van de 12e eeuw aangetroffen. In de sloten rondom een huisterpje is aardewerk, waaronder enkele complete kannen uit het Maasland, uit de periode 1175-1225 opgegraven. Op het perceel heeft in die periode een boerderij gestaan. Op basis van de aangetroffen sporen is een mogelijke reconstructie van de plattegrond van deze boerderij gemaakt. Uit de periode vanaf de 13e tot en met de 16e eeuw zijn nauwelijks sporen en vondstmateriaal tevoorschijn gekomen. Vanaf het einde van de 16e eeuw werd het terrein weer bewoond. Diverse sporen en vondsten, waaronder majolica, zijn tot deze periode te rekenen.

